

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Հ. Մաթթեմայի Գրքեր

Չ. ՀԱՄԱՐՈՑ ԴԱՍՏԵՏԻ
Ե.Չ.ԳԵՅԻՆ ՊԵՏՐՈՒԹԵԱՆ

պարզ Աշխարհարառ

ՀԱՐՑ ԵՒ ՊԵՏԵՍԻԱՆԵՒ

Բաժանեալ հինգ ժողովի հասարակի

ԱՇԽԱՏԱՆՈՒԹՅԱՆ ԹԻՆՈՂՈՐՈՍ

ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՇԻՐԱԿՈՒՆԵՒ

ՀԱՏՈՒ Ե.

Ծանոթութիւն:

- Ա. Հատար՝ Հայկեցի մինչ Վահէ:
- Բ. Հատար՝ Վայ աղջակեցի մինչ Վերին Երասեան
- Գ. Հատար՝ Վարդանեցի մինչ Պարսա խառնակեացի:
- Դ. Հատար՝ Ե. Աշակեցի մինչ Պրկեցի Վազգէի:
- Ե. Հատար՝ Ե. Բարեկեցի մինչ Արեւիկայ:

ԵՒ ԲՈՒՆԵՏՊՈՒՆ

Ի տպարանի Ֆեդորովի և Թատարեանցի

1879

Handwritten scribble on a yellowed paper fragment

36303

ՀԱՄԱՌՈՏ ԴԵՍԵՏԵՏԻ
Ե.Չ.ԳԵՅԻՆ ԳԼՏԱՌՈՒԹԵԱՆ

պարզ Աշխարհաբառ

ՀԱՐՅ ԵՒ ԳԼՏԱՌՈՒԵՆԻ

Բաժանեալ հինգ խորիկ հասարակել

ԱՇԽԱՏԱՌՈՒԹԵԱՆ ԹԻՌԴՈՐՈՍ

ՎԵՐԴԵՊԵՏ ՇԻՐԿՈՒԹԵԱՆ

ՀԵՏՈՒ Ե.

36303

Օճանոթաթիւն:

- Ե. հասար՝ Հայկեց մինչ Վահէ:
- Չ. հասար՝ Վաղարշ ակեց մինչ վերջին Արասիա:
- Գ. հասար՝ Վարդանեց մինչ ցԱմբաստ խոստովանողն:
- Դ. հասար՝ Ե. Աշտից մինչ ցվերջին Գաղիկ:
- Ե. հասար՝ Ե. Ռուբենեց մինչ՝ Կերկայս

ԵՒԻՈՒԿԵՏՊՈՒ:

Ի սպարանի Ֆեդորովի և Թաւուսկանցի:

1879

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 3 Марта
1878 года.

Ի Լոյս ընծայեալ ծախուք Սմբատայ
Շիրակեոյ ՚ի յիշատակ հանգուցեալ
մօր իւրոյ՝ Գայիանէի Համբարձումեան
Վարդանեանց:

Գլուխ Ե.

1. Եղբայր պատուական դու ինչ ես հաւատով,
 Գ. Փառք Ետուծոյ Քրիստոնեայ եմ. զՔրիստոս ճմարիտ Ետուած դաւանիմ, խոստովանիմ և հաւատամ զԵմբնասուերը զԵրբորդու թիւն, մի աստուած դութիւն, մի իշխանութիւն, երեք անձիք մի բնութիւն, Հայր անձին, Արդին ծնունդ ի հօրէ նախ քան զյաւիտեանս և Հոգին սուրբ բղխումն առ ի հօրէ մշտնջենաւոր և անսպառ:

2. Արօնիւ ինչ ես,
 Գ. Արօնիւ ուղղտիառ եմ, ըստ ուղղափառ սուրբ Եկեղեցւոյ հայաստանեաց ընդունիմ սրբազան եօթն խորհուրդս եկեղեցւոյ անթերի:

3. Դաւանութեամբ ինչ ես,
 Գ. Դաւանութեամբ լուծաւորչական, վարիմ ընդ կանոնօք Եկեղեցւոյս հայաստանեաց ընդ տէս չութեամբ ծայրագոյն պատրիարզի վեհափառ Աթուղեկոսի ամենայն հայոց սրբոյ էջմիածնի,

4. Եզգաւ ինչ ես,
 Գ. Եզգաւ Հայ եմ:

Ար ո՛չ գիտէ, Եզգին իւրոյ զպատմութիւն, և զվէպ,
 նա գտանի ի յուսմունս յամենայնի ի վրէպ:

Կարող ենք զայս ասիլ զայս ասիլ զայս ասիլ
 զայս ասիլ զայս ասիլ զայս ասիլ զայս ասիլ
 զայս ասիլ զայս ասիլ զայս ասիլ զայս ասիլ
 զայս ասիլ զայս ասիլ զայս ասիլ զայս ասիլ

- Գ. Ինչ պատճառաւ հայ ես կոչվում,
- Գ. Նրա համար, որ մեր նախնի նահապետի անու- նը նայկ էր:
- Գ. նայկն ո՞վ էր,
- Գ. նայկ նահապետն էր թորգոմայ որդին թոռն թոռան Նոյի:
- Գ. Ինչի համար օտար ազգերն մեզի արմենայ կամ էրմանի կանուանեն,
- Գ. Նրա համար, որ մեր Արամ նահապետն շատ քաջութիւններ արաւ, օտար ազգերին դողացրեց նրա համար օտարք մեր Արամ նահապետի անուանով կանուանեն:
- Գ. Արամ ո՞վ էր,
- Գ. նայկայ թոռան ծոռն էր:
- Գ. Ինչի համար մեր ազգը յարեթական կկոչի մեր գրոց մէջն,
- Գ. Այն պատճառաւ որ մեր ազգն սերեալէ Նոյի մեծ որդի յԱբեթից:
- Գ. Միթէ յԱբեթն էր մեծ Նոյի որդւոց մէջն,
- Գ. Այո:
- Գ. Ապա՛ ինչի համար Աստուածաշնչի մէջը Սէմը առաջէ գրած,
- Գ. Աստուածաշունչն գրեցաւ Մօլխէս Մարգարէի

- ձեռք հրէից համար. հրէից պատուի համար Սէմը նախադասեց մանաւանդ Քրիստոս Սեմայ ցեղից ծնաւ. բայց չէ՞ որ՝ Աստուածաշունչն Յաբեթին էրէց է ասում:
- Գ. Մեր ազգն ինչի՞ համար կանուանի թորգոմ մեան,
- Գ. Անուամբ նորն քաջ նահապետին մերոյ նայկայ:
- Գ. Մեր ազգն ինչի կանուանի Ասքանազեան,
- Գ. Որովհետեւ Ասքանազն նայկայ հօրեղբայրն էր:
- Գ. նայկ նահապետն յոր՞ ժամանակ ծնաւ կամ զարգացաւ,
- Գ. Աշտարակաշինութեան ժամանակն. երեք հարիւր տարի ջրհեղեղեց յետոյ, Քրիստոսից երկու հազար մի հարիւր եօթն տարի առաջ. աշտարակ շինողների գլխաւորի մինն նայկն էր:
- Գ. Ուրեմն նայկն գնացեալ էր, աշտարակի շինութեան,
- Գ. Այո՛ անշուշտ:
- Գ. Որպէս՞ էին միաբանեալ,
- Գ. Օ՛ր ամենայն ազգերն և ցեղերն մի լեզու և մի բարբառ էր:
- Գ. Արդե՞ք ինչ լեզուէր, կամ ո՞ր պզգի,

- Պ. Հայոց վաղեմենի լեզուն էր որ այժմ մնացել է ընտիր մատենագրերի մէջ:
- Ի. Ինչ՞ տեղից եչ պատշաճանում որ նախնի լեզուն հայոց լեզուն էր,
- Պ. Այն տեղից որ տապանն՝ Նոյի, հայաստանի բարձր սարի վերայ հանդչեց, Նոյն և իւր ընտանիքը հայոց յերկիրը, վերեկան և հայաստան բնակեցան նոյի լեզուն մնաց Հայաստանումն:
- Ի. Ինչ՞ դիտաւորութեամբ շինում էին աշտարակն,
- Պ. Չար դիտաւորութեամբ անբարտաւանութեան հողուով կամենում էին յերկինս ելանել մանաւանդ՝ Առաջնորդ շինութեան Բէլն, կամէր զինքն Աստուածացուցանել:
- Ի. Ատարեցաւ շինութիւն Աշտարակին:
- Պ. Ոչ ի՞նչաւ հոգին սուրբ սաստիկ հողուով ցրուեց նրանց, և բաժանեց նրանց լեզուն:
- Ի. Ո՛վ էր՞ Բէլն,
- Պ. Բէլն էր բաբելոնի առաջի թագաւորը, որն որ Նեբրովի էլ էր կոչվում. որ հսկայ որսորդ մարդ էր:
- Ի. Սորջացաւ (փոշմանեց) Բէլն, այն է՝ Նեբրովին իրան հպարտ ամբարտաւանութենից,

- Պ. Ոչ այլ ևս չարացաւ, տիրեց եօթանասուն երկու նահապետներին որ կամեցաւ զինքն Աստուածացուցանել:
- Ի. Մի՞թէ եօթանասուն և երկու ազգ բաժանեցաւ,
- Պ. Այո՞ մի ազգն մի լեզուն բաժանվեց, եօթանասուն երկու լեզու:
- Ի. Ատարեցաւ՝ Բէլայ չար խորհուրդն, նահապետներն զինքն Աստուածացրին և պնշտօն մատուցին նրան,
- Պ. Ոչ, թէպէտ եօթանասուն և մի նահապետ հնազանդեցան Բէլին յերկրպագութիւն. այլ Հայկն ո՛չ:
- Ի. Ասան է՞ր Հայկն ո՞չ հնազանդեցաւ,
- Պ. Պատճառն որ, Հայկն ինքն ճշմարիտ Աստուածապաշտէր և հարազատ որդի Նոյին հաւուովքը Աստուածն արարիչ երկնի և երկրի, լուհամարեց մեռանել, քան թէ ուրանալ իրան ստեղծողին:
- Ի. Ինչպէ՞ս արաւ յետոյ,
- Պ. Առաւ իրան որդիքն, և ընտանիքն, աւտերքն և զատերքն եկաւ հայաստան երեք հարիւր ընտանիք:
- Ի. Հայկայ լեզուն չէ՞ր խառնուած,

- Պ. Խառնուած էր,
- Ն. Ապա՛ ինչե՛ համար ասացիր թէ՛ նախնի լեզուն չայոցն էր,
- Պ. Թէպէտ չայկայ լեզուն խառնուածէր, բայց հայաստանցւոց ո՛չ զե գոյին յայնժամ յԱրարատի մէջ և ՚ի հայաստան բերաւոր մարդիկ:
- Պ. Միթէ՛ գոյին բնակեալք ՚ի հայաստան,
- Պ. Այո՛ անշուշտ, զե տապանն՝ Նոյի հայաստանի մէջ մասիս լերան վերայ հանգեաւ, Նոյ նահապետն և իւր որդիքն. հայաստան վերեկան, և այնտեղ շինեցին քաղաքներ, և աւաններ, և անունէրն կոչին հայոց բառերով, որպէս է Արկուի որ է արկ ուռի, Նախիջևան, որ է նախնի իջևան, Մարանդ որ է մայր անդ:
- Պ. Չայկ նահապետն նախնի լեզուն ուսաւ,
- Պ. Այո՛ կրկին իւր նախնեաց Աստուածաստեղծ լեզուն ուսաւ որն որ մինչ ցարդ մնաց հայաստանումն:
- Պ. Ինչպէ՛ս տիրեց հայաստանին,
- Պ. Ահաւ հայաստան իրան թու կաղմոսին դրաւանայ ծովին կողմնապետ, այն կողմի հայերն կառավարելոյ մասին:
- Ն. Ինքն ո՛ւր բնակեցաւ,

- Պ. Ինքն զնաց ՚ի կողմն հիւսիսոյ մերձ նախնի օրորոցին մարդկութեան, շինեց քաղաք. Չայկաչէն դրաւ անունն. և զաւառին անունն Չարք որ այժմ հայոց ձոր կոչի:
- Ն. Ինչ կարգադրութիւն արաւ Չայկն հայաստանումն,
- Պ. Բարեզք կարգադրութիւն, ուսոյց նոցա սիրել զԱստուած, Արարիչն երկնի և երկրի, սիրել զագոն և հաստատուն պահել զնախնի լեզուս իւրեանց, հեռի մնալ ՚ի պոռնիկութեանց, և ՚ի շնութեանց՝ յիշելով՝ զՋրհեղեղն զհետ լինիլ շինութեան և զինակրութեան հնազանդիլ ընդ յաւիտեանական և ընդ բնական Աստուածաստեղծ օրինօք:
- Ն. Բէէն ինչ արաւ լսելով Չայկի անհնազանդութիւնը և ապստամբութիւնը,
- Պ. Բէէն կրք որ լսեց, Չայկայ անհնազանդիլն շատ բարկացաւ, բայց նախ պատգամաւոր ուղարկեց, որ զայ հնազանդի որպէս զի Չայկը կացուցանէ իրան աշխարհին կողմնապետ, եթէ ո՛չ ասաւքեզ և քո ազգդ կ'ջնջեմ և քո աշխարհը աւեր կ'կարծուցանեմ:
- Ն. Չայկն ինչ՞ պատասխան տուեց,

Պ. Հայկն շատ խստութեամբ, խրված պատասխան տուեց թէ ո՛վ Ռէլը դու ու՞ր ես ապաւինել քո անձն՝ քո զօրաց բազմութիւնն և թէ քո իրանդ անձի զօրեղութիւնն, բայց ես ապաւինելեմ Մատուած ՚ի Սոյեան սուրբ տապանն, եթէ տայցէ Մատուած, իմ կիրթ մասներիս ցո՛ն քեզ և քո զօրացդ կ'ցոյցաննի:

Զ. Երբ որ լսեց Ռէլն այդ խիստ պատգամը ինչ ասաց:

Պ. Ատաղղեցաւ ինչպէ՛ս մի վարագ՝ զազան յայն ժամանակն հաւաքեց իրան զօրքերն և եօթանասուն և մի ազգր, որ զայ կոռեի, հայաստանը աւերէ, Հայկը սպանէ և ազգը ղերի:

Զ. Լսեց Հայկն, Ռէլայ զալն յիւր վերայ:

Պ. Ե՛յո՛, Աարման լեղապատառ անկաւ Հայկայ մօտ եւ ասաց զիտեա՝ զիւցազանց վէհը Ռէլն զաւլնէ քո վերայ բազում զօրօք և զօրանկեօք:

Զ. Ինչ արաւ Հայկն երբոր լսեց Ռէլայ գալն իւր վերայ:

Պ. Օջօրածողով եղև և հաւաքեց զօրս ՚ի քաջաւորով հայկականց, և բաժանեց երեք առաջ՝ Երմենակը և իրան որդիքն իր աջ կողմն և Աղմոն և նրան երկու որդիքն ձախակ ինքն ընդ մէջ և ասաց. ապրիք որպէք, որաջ լիւրօք արխացիք

կամ մեացօք զո՛հ լեցօք ՚ի սէր սոգգիս և ՚ի սէր Մատուած պաշտօնութեան և կամ յաղթեցօք, ցոյցօք, Ռէլայ գարկուածը մեր մատանց:

Զ. Ինչպէ՛ս վերջացաւ կռիւն,

Պ. Կռիւն սազականայց միջոցն Ռէլն կամենումէր յետ դառնալ, յանկարծ առիւծի պէս դոռաց Հայկն և սքինդ քաշեց աղեղէ ձիգ լարն, վարկեց երեք անկիւնի նետը Ռէլայ կուրծքի պզնձէ տախտակին, թափանց կացաւ թիկանց կուտէ յերկիր հարստեց նետը, ու փշեց Ռէլը իրան գոզին:

Զ. Ռէլայ զօրքն ինչ եղան,

Պ. Որոնք ձեռնահաս եղեն փախեան, և բազումք անձնատուր եղեն Հայկայ:

Զ. Ռէլայ զին ու՞ր թաղեցին,

Պ. Նպատ լերան վերայ:

Զ. Ո՞ր տեղէ նպատ լիան:

Պ. Ի հայաստան հանդեպ Մասիս լերին ՚ի հարաւ կոյս:

Զ. Ինչե՛ր համար Ռէլայ մարմինը դրին նպատ լերան վերայ,

Պ. Նրա համար որ զգուշութիւն և խրատ լինի յետիններին որոնք վէտութեամբ հարարտանան, տեսցին նպատն և միտ բերեն Ռէլը և իրան գոռոյ

գորքերն, իսկ, որոնք շնութեանկամ պողոնկութեան տեսցին Մասիան և իմիտ բերցեն ջրհեղեղն:

Ինչ երեւելի գործ գործեց Հայկն պատերազմից յետոյ,

Պ. Ե ինեց բազում Քաղաքներ և դրեց կարգ ու կանոններ հայոց մէջը:

Ի. Ու՛մ յանձնեց իրան տերութիւնը Հայկն իրան ծերութեան ժամանակին,

Պ. Իրան անգրանիկ որդի Արմենակին:

Ի. Քանի՞ ամաց մեռաւ Հայկն,

Պ. Չորս հարիւր ամաց ի խորին ծերութեան:

ՊԵՆԻ Ի

ԱՐՄԵՆԱԿ ԵՆՆԱԿ ԵՆՆԱԿ

Ի. Հայկ նահապետից յետոյ ո՛վ տիրեց հայոց ազգին,

Պ. Արմենակ Հայկայ անգրանիկ որդին:

Ի. Արմենակն ինչ քաջագործութիւն արաւ,

Պ. Արմենակն ծաղկացրեց հայաստանը, և շատ ու շատ քաղաքներ, Եւաներ, և զիւղեր շինել տուեց:

Ի. Արմենակն իրան բնակութեան տեղը ո՞ր տեղ ընտրեց,

Պ. Արագածոտ գաւառն:

Ի. Արագածոտ գաւառն ո՞ր տեղ է,

Պ. Արագած լեւան ներքեւն:

Ի. Արագած լեւան ո՞ր տեղ է,

Պ. Արարատի մէջը Մասիս լեւան հանդէպ դէպի հիւսիսային կողմն:

Ի. Ու՛մ անուևով այդ լեւան կոչուեց արագած,

Պ. Արմենակ նահապետի անուևով, որն որ բնակուեց այս լեւան մօտ՝ կանչեց իրան անուևով Արագած:

Ի. Ինչպէ՞ն կ'ստուգաբանուի Արագած բառը,

Պ. Ստուգաբանի Արմենակ ագած, այսէ Արմենակի կենալոյ տեղ:

Ի. Ուրիշ կերպ չ'է կարելի ստուգաբանել,

Պ. Կարելի է արագ այժ:

Ի. Եյդ ստուգաբանութեանց որ՞ը յարմարի Արագած լեւան,

Պ. Երկուս ևս յարմարին:

Ի. Որպէ՞ս առաջինն,

Պ. Առաջինն իսկութիւն է Արմենակ ագած և Արամ, ագած լաւ ևս արայ ագած:

Ի. Որպէ՞ս երկրորդն,

Պ. Երկրորդն յարմարութեամբ արագ այժ, զի լաւ

յարմարէ այս լերան պատճառն որ այս լերան վերայ շատ էրէք և վայրի այժք են լինում:

Ե. Եյժմ ինչպէ՞ս կանուանի արագած լեռան,

Պ. Եյժմ կ'հոչուի ծոտը աղկերի անուտում ու միկներից արագածը, ալագոզ:

Ե. Եյղ լեռան ինչպէ՞ս լեռան է:

Պ. Բարձր լեռանէ, երկձիւղ բաժանուած նման ձիոյ հպմեաթի, մինն շատ սրածայր հանապոյ ձիւնով պատած, փէշերն շատ քիւտած ի՞նչորս կողմանս երեք աւուր ճանապարհ հեաթի լեթացող ի քաջագօթի առն ինչպէն Խորենացին կ'գրէ տեսնողներն գրածն կարդարացնեն խոր ծերոյն:

Ե. Երմենակն որ անդ քաղաք շէնեց ինչ անուն գրեց քաղաքին, կամ դաւանն ինչ անուանեց,

Պ. Թէ քաղաքն և թէ դաւանն անուանեց Երմուզաճտան:

Ե. Ինչպէ՞ս կ'ստուգարանուի արագածոս բուն,

Պ. Կ'ստուգարանի արագածի ուն:

Ե. Եյժմ այն պաւառը ինչ անուն կ'հոչի,

Պ. Կ'հոչի Թալինու, Թալչու, Սարտարագատու, Սաստարու, Երթիկայ, Կարանու, և Կարպու գաւառակներ:

Ե. Երմենակն ի՞նչպէս ծաղկեցրեց այն դաւանները,

Պ. Ծաղկացրեց անկեց դանազան ժողարեղ ճառեր և շառ ու շառ սօսիներ:

Ե. Ի՞նչ դիտաւորութեամբ անկեց այդ քան սօսիներն,

Պ. Չուարձութեան համար:

Ե. Եպա՛ ինչե՞ համար հայերն այն սօսիանցն պաշտօն կ'մատուցանէին,

Պ. Իրաւէ պաշտօն կ'մատուցանէին, Երմենակը զուարձութեան համար անկեց, բայց յետիներն սրբազան համարեցին:

Ե. Երմենակն ուսումնական մասին ի՞նչպէս ծաղկացրեց հայաստանը,

Պ. Դասակարգեց քաղաքական կարգադրութեամբ և դասակարգեալ զբաժանունս ժամուց, ժամանակաց, աւուրց եօթնեկաց, ամսոց և տարուց:

Ե. Ո՞ւմ ձեռօք,

Պ. Իձեռն իմասանոց մոզայ աշխարհի:

Ե. Եոյ նահապետն յոր ժամանակի վախճանեց,

Պ. Իժամանակս նահապետին մերոյ Երմենակայ:

Ե. Վանի՞ ամաց վախճանեցաւ,

Պ. Ինն հարիւր յիսուն ամաց:

Ե. Ո՞ւր թաղեցաւ,

- Պ. Նպատ լերան վերայ:
- Ի. Սան էր Նպատ լերան վերայ թաղեցին,
- Պ. Պատճառն որ ինքն կենդանութեան ժամանակն կտակ էր արած:
- Ի. Որ տեղէ Նպատ լեռան,
- Պ. Հանդէպ Մասիս լերին հարաւ կոյս:
- Ի. Ի՞նչպէս կ'ստուգարանի նպատ բռն,
- Պ. Ստուգարանի նոյապատ:
- Ի. Ինչը՞ համար այդ մակղիրը տրուաւ այդ լերան,
- Պ. Որովհետեւ նորա դադաթը նոյիւ պատեալ էր:
- Ի. Նոյի կեոջ անուէն ի՞նչէր կոչվում,
- Պ. Նոյեմզար:
- Ի. Ո՞ր թաղեցաւ,
- Պ. Ի մայրանդ:
- Ի. Ի՞նչպէս ստուգարանի մայրանդ բռն,
- Պ. Ստուգարանի մայրն է անդ:
- Ի. Արմենակը ի՞նչպէս վճարեց իրան կեանքն,
- Պ. Ի ծերութեան խաղաղական մահուամբ:
- Ի. Ո՞ւմ յանձնեց իրան տերութիւնը,
- Պ. Իրան որդի Արայմայիսին:
- Ի. Արմենակն յորժամ եկաւ յԱյրարատ ո՞ւմ յանձնեց հարք գաւառն,
- Պ. Իրան երկու որդւոց Խոռայ և Մանուաղայ:

- Ի. Արմենակից յետոյ ո՞վ դիրեց հայոց և հայաստանին,
- Պ. Արմենակի որդի Արամայիսն:
Պալուխ դ.
- Ի. Արամայիսն ի՞նչ մեծագործութիւն արաւ հայաստանի մէջ,
- Պ. Արամայիսն Արագածու դաշտի մէջը շինեց քաղաք ամուր կոփածոյ տաշած քարերով, անունն դրաւ Արմաւիր:
- Ի. Հայկազանց թագաւորներն իրանց արթողներն ո՞ւր դրին,
- Պ. Այս Արմաւիր քաղաքի մէջը:
- Ի. Ի՞նչպէս եղև, որ աւերեցաւ Արմաւիր թագաւորանիստ քաղաքն,
- Պ. Արկորդ Արևանդի որումն Արա'սխ գետն հեռացաւ քաղաքից, քաղաքն մնաց անջրտի, նրա համար աւերեցաւ:
- Ի. Արմաւիր քաղաքն ո՞րտեղ էր,
- Պ. Արագածոտ գաւառի մէջն Արասխ գետի ափն:
- Ի. Այժմ կայ Արմաւիր թագաւորանիստ մայրաքաղաքն,

* Արասխ այժմ արազ

- Պ. Ո՛չ՝ այժմ աւերեալ իրազում ամաց հետե մինչև անգամ քաղաքի տեղն անհետացել է միայն կմնան աւերակների որձառառ քարերն:
- Պ. Ե՛յժմ ի՞նչպէս կանուանի Երմաւիր քաղաքն,
- Պ. Ե՛յժմ կանուանի Երմաւիրի բլուր, քաղաքի, անունն բնաւ չ' յիշվում:
- Պ. Ե՛յժմ Երասխն Երմաւիրի մտովն է՝ գնում,
- Պ. Ո՛չ՝ այլ իբրև մի, աւուր ճոնապարհաւ հետի է գնում:
- Պ. Ե՛յդ գեան ո՞ր գեանէ,
- Պ. Դրախտի գետերից մինն, որն որ սուրբ Աստուածաշնչի մէջ կոչվում է գեհնո:
- Պ. Յո՞ւ տեղից է բղխում,
- Պ. Ի կարնոյ լեռներից բարձրահայոց, որ են ահունք Եփրատի, Տիգրիսի, և Ղորոխի:
- Պ. Ո՛ւր են իսկ՝ ահունք Երասխ գետոյ,
- Պ. Ի յամարանոցն Սան (1) գեղջ ի՛րձակէ անուանելոյ բիւնդէօլ:
- Պ. Ե՛յս գեան ո՞ր տեղից է դալիս կամ ո՞ւր է գնում,
- Պ. Դալիս է՝ ի բարձրահայոց, Երասխամորից

(1) Ե՛յժմ՝ ևս կոչի կան ի տաճկաց քեան

4036 1009 39499

- Յողք (2) զիւղի մօտից անցկենում Երարատի գաշտի միջէն՝ պատէ ատրպատական դարէժու աշխարհն, գնում է փայտակարան, երթայ խառնի կուր գետոյ հետ իմիասին գնան խառնին ՚ի ծովն կասպից:
- Պ. Ո՛վ կոչեց այդ գետոյն անունն Երասխ,
- Պ. Երամայիսն:
- Պ. Ո՛ւմ անունով,
- Պ. Ի բան թող Երաստի անունով:
- Պ. Ո՛վ էր Երայն,
- Պ. Երայն էր Երմայիտի որդին:
- Պ. Երայն ի՞նչպէս մարդ էր,
- Պ. Եատակեր և շատածին մարդ էր:
- Պ. Երամայիսն Երային ո՞ր տեղ բնակեցրեց,
- Պ. Ինակացրեց մերձակայ յարգաւանդ և պողաբեր երկիրը, որ արմաւիր քաղաքի հիւսիսային արևմտեան կողմն է:
- Պ. Ե՛յն երկիրն ի՞նչպէս կոչվեցաւ,
- Պ. Առչեցաւ Երայի անունով Եիրակ:
- Պ. Ե՛յժմ ո՞րպէս կ'կոչվի,
- Պ. Եիրակ, կամ շիրակվան զոր այլ աղգերն կոչեն շորագեալ:

(2) Ե՛յժմ կոչի կողք ի տաճկաց դուր

- Ը. Ի՞նչ արժան յիշատակ բաներ կ'պատմի Շարայի և Շիրակայ համար,
- Պ. Շարայի շատակերութեան և Շիրակայ առաւելութեան համար ասուեցաւ վաղմեւի առակն առասպելալ, առ շատակերս:
- Ը. Ի՞նչպէս է առասպելն,
- Պ. Այս է թէ քոյ Շարայի որկորնէ մերն շիրակայ ամբարքն չեն:
- Ը. Ի՞նչպէս կ'թարգմանի առասպելն,
- Պ. Կ'թարգմանի, թէ քո փորն Շարայի փորն է, մենք չունիմք առատ ամբարներ Շիրակայ որ լիացնենք:
- Ը. Երամայիտն քանի՞ տարի կառավարեց հայերին,
- Պ. Քսառասուն տարի:
- Ը. Ո՞վ յաջորդեց Երամայիտի տեղն,
- Պ. Նրա որդի Եմասիայն:
- Ը. Եմասեան ի՞նչ երեւի դորժ արաւ,
- Պ. Եմասեայն շատ խոհեմութեամբ կառավարեց ազգն և իրան տունն:
- Ը. Եմասեան քանի՞ որդի ունեց,
- Պ. Երեք, Վեղամ, Փառօխ, և Յոլակ:
- Ը. Ի՞նչպէս կառավարեց խաղաղութեամբ իրան որդիքն,

- Պ. Եմայիտեան կամեցաւ որ իրան որդւոց մէջն խոտովութիւն չ'ծաղի առանձին իւրաքանչիւրի համար քաղաք շինեց և բնակացրեց նրանց մէջը:
- Ը. Ո՞ր տեղ շինեց քաղաքներ,
- Պ. Մասիս լեռան ստորոտն մի աւելի Զանապուհաւ մէկը միւսից հեռի:
- Ը. Ի՞նչ էր քաղաքների անուններն,
- Պ. Մինն Փառախոտ 1. ուր բնակվեց Փառօխը:
- Ը. Մի՞ւսն,
- Պ. Յոլակերտ 2. ուր բնակվեց Յոլակն:
- Ը. Եմասեայ այլ ին՞չ մեծադործութիւն արաւ,
- Պ. Երարատ գաւառին կողմերն շատ ու շատ քաղաքներ և աւաներ շինեց:
- Ը. Եյն բարձր լեռան անունն ո՞վ դրաւ Մասիս,
- Պ. Եմասեան:
- Ը. Ո՞ւմ անունով,
- Պ. Իրան անունով:
- Ը. Եյն լեռան ի՞նչպէս լեռան է,
- Պ. Շատ բարձր լեռան է, որի գլուխն հանգչեցաւ 'Նոյի տապանն, նրա դուխն ամէն օր ձմեռ'.

1. Տաշբուզուն:
 2. Վարխոցուն:

թէ զարուն ձիւնով պատածէ, մէկէլ ի՞նչպէս
 սուրբ տաթևացի վարդապետն ասումէ թէ
 մարդկութեան մօր արգանտն է, ի՞նչպէս անպա-
 տեհ է մարդ իրան մօր արգանտը տեսնել, նմա-
 նապէս մարդոյ՝ Ստախ լերան զլուխն
 Ինքն Ամասեա ո՛ւր կալաւ իրա բնակութիւնը,
 Ի մայրաքաղաքն Արմաւիր
 Գեղամը ինչ արաւ,
 Գեղամը պահեց իրան մօտ թաղաւորութեան
 Համար:
 Բանի՞ տարի կուտալարեց զազգն Ամասեան,
 Երեսուն տարի:
 Ո՛ւմ յանձնեց իրա տէրութիւնը,
 Իրան անդրանիկ որդի Գեղամին:
 Ո՛վ տիրեց Հայաստանին Ամասեայի մահաց հե-
 տոյ,
 Գեղամըն՝ նրա որդին
 Գեղամը ո՛ւր կացաւ ՚ի ժամանակս իշխանու-
 թեան իւրոյ,
 Թողեց գեղամը արմաւիր քաղաքն, զնաց բնա-
 կեցաւ սեանայ ծովի մօտը:
 Արմաւիրը և իրան իշխանութիւնը ո՛ւմ յանձ-
 նեց Գեղամը,

Գ. Իրան որդի Հարմային
 Ի. Ծովն ի՞նչ անուն կոչեցաւ,
 Գ. Ծով գեղամայ
 Ի. Ապա ինչի՞ համար այժմ Աւանայ ծովէ կոչվում,
 Գ. Նրա համար՝ որ յետի ժամանակներում մի
 Աւաղայ անունով մէկն իշխելով գեղարքունի
 գաւառին՝ իրան անունովը Սեւանայ ծովէ կոչել:
 Ի. Գաւառն ի՞նչ կոչեցաւ,
 Գ. Գեղարքունի
 Ի. Գեղամն այն գաւառը ո՛ւմ յանձնեց,
 Գ. Իրան որդի Սիսակին
 Ի. Ինքն ո՛ւր պնաց,
 Գ. Ինքն անցկացաւ Արասն գետի այն կողմն
 Ի՞նչ արաւ այնտեղ,
 Գ. Այնտեղ քաղաք շինեց:
 Ի. Ի՞նչ գրաւ այն քաղաքի անունն,
 Գ. Գառնի
 Ի. Ո՛ւմ Անունով,
 Գ. Իրան թոռան գառնիկին
 Ի. Գեղամն քանի՞ տարի պայադատեց,
 Գ. Յիսուն տարի:
 Ի. Աիսակն ի՞նչ ի՞նչ մեծագործութիւններ արաւ,
 Գ. Աիսակն բազում շինութիւններ արաւ քաղաք-

- ներ, աւաներ և զիւղեր շինել տուաւ:
- Ե. Ի՞նչ անուն կոչեց այն երկրին,
- Պ. Կոչեց իրան անունովը Սիսական կամ Սիւնիք:
- Ե. Եւ այլ ի՞նչ անուն կոչվէր Սիսակն,
- Պ. Աղու:
- Ե. Ի՞նչի՞ համար Աղու կոչվեցաւ,
- Պ. Իրան բարերարոյ բնաւորութեան բարուց, և կատարելութեան վարուց կոչվեցաւ աղու:
- Ե. Աղու բառը հայերէն՝ լեզուի մէջը ի՞նչ է նշանակում,
- Պ. Հայոց զրարաւ ընտիր լեզուի մէջ՝ Աղու բառը նշանակում անուշ յոյժ քաղցր:
- Ե. Աշխարհաբառին մէջ ի՞նչ:
- Պ. Աշխարհաբառ լեզուի նշանակում է դառն որ շատ անգամ թոյնի դեղ է գործածվում:
- Ե. Աղու բառի թիւր նշանակութիւնը աշխարհաբառի մէջ ինչի՞ց է դուրս եկած,
- Պ. Այն պատճառաւ է բառն յեղափոխում, որ անօրէն չարածձիկ մարդիկն թոյնը միշտ քաղցրու հետ կ'մատակարարեն:
- Ե. Եւ այլ ինչպի՞սի տեղերի աիրեց Սիսակն,
- Պ. Աուր գետի այն կողմն մինչ ՚ի կոսպից ծով, դարբանա բոլոր կովկաս լեւանց աիրեց:

- Ե. Ի՞նչ անուն դրաւ այն աշխարհին,
- Պ. Աղուանք:
- Ե. Ո՞ւմ անունով,
- Պ. Իրան երկրորդ անունովը:
- Ե. Աղուանք ի՞նչպէս աշխարհներ էին և ո՞րպիսի տէրութեանց հպատակէին,
- Պ. Աղուանք եղաւ առանձին տէրութիւն զանազան յազգերէ և լիզուներէ միաւորված միշտ հպատակէին հայոց թագաւորներին:
- Ե. Պեղամէն յետոյ ո՞վ տիրեց հայաստանին,
- Պ. Աորա որդի Հարմայն:
- Ե. Հարմայն ի՞նչ մեծագործութիւն արաւ,
- Պ. Հարմայն պատեց ամուր փառաւոր պարսպաւ Արմաւիր քաղաքը և այլ բազում շինութիւններ արաւ թէ քաղաքին մէջն և թէ արտաքոյ:
- Ե. Հարմայն քանի՞ տարի տիրեց ազգին,
- Պ. Երեսուն տարի, և մեռաւ:
- Ե. Հարմայի տեղն ո՞վ տիրեց հայոց ազգին,
- Պ. Արժանյիշատակ նորա որդի Արամն:
- Ե. Արամն ի՞նչպէս մարդ էր,
- Պ. Արամն շատ քաջ և րևելի խոհեմ բարերարոյ առաքինի և ազգասէր մարդ էր:
- Ե. Օտար ազգերն ո՞ւմ անունով մեզ արմենի:

- կամ էրմանի կանուանեն,
- Պ. Այս արի և քաջ Արամ նահապետի անուանով:
- Ի. Արամն ի՞նչ քաջագործութիւն արաւ,
- Պ. Արամի հօր հայրանայի ժամանակն օտար ազգերն սկսելէին հայաստան աշխարհի մէջ մանկել գերի տանել, և ոտաց տակ քցել հայերին արիասիրա քաջ Արամն իրան քաջագործութեամբ բոլոր ծառք ազգերին հայաստանից մերժեց, արտաքսեց, հալածեց, տարհալածեց սրբեց, մարեց, հայաստանը յօտարներէից:
- Ի. Ո՞վ էր առաջի թշնամին Արամ նահապետին և զխաւոր Ախոյեանն,
- Պ. Նիւքար:
- Ի. Ո՞վ էր Նիւքարն,
- Պ. Մարաց իշխանն:
- Ի. Մարք ո՞ր ազգն էն,
- Պ. Մարք քրթերն էն:
- Ի. Նիւքարը ի՞նչ էր արել հայաստանին,
- Պ. Հայաստանի մէկ մասն իրան հարկատու էր շինել:
- Ի. Հայերին շատ էր նեղացնու՞մ,
- Պ. Այո՛ շատ ու շատ:
- Ի. Վարաց Արամն Նիւքարին յաղթել,

- Պ. Այո՛ կարաց, առաւ Արամն հինգ լիւր (յիսուն հազար) ընտիր զօրք, մի առաւօտ արեւը ծագելոյն պէս դնաց Նիւքարի վերայ, մարաց զօրքերն կատրեց և նիւքարը բռնեց բերեց յարմաւիր, հրամայեց երկաթի ցից զարկել ճակատին և մխել արմաւիր քաղաքի բարձր աշտարակի ծայրէն:
- Ի. Ի՞նչե՛ր համար այդպէս արաւ,
- Պ. Տեսնանելոյ համար ամէն գնացող սկողին այն քաղաքը:
- Ի. Արամին երկրորդ թշնամին ո՞վ էր,
- Պ. Բարշամ:
- Ի. Ո՞վ էր Բարշամը,
- Պ. Բարեկարգաց իշխանը և թաղաւորը:
- Ի. Բարշամն ի՞նչ արաւ հայոց ազգին,
- Պ. Բարշամն առաւ քառասուն հազար հեծակ չորս հազար ձիաւոր, եկաւ որ հայաստանը զերէ տնարէ, և բարէ:
- Ի. Արամ ի՞նչ արաւ,
- Պ. Արամ իրան զօրքը խաւս եկաւ բորշամի դեմ, զօրքը ջարդեց, և բարշամին բռնեց սպանեց:
- Ի. Արամին երրորդ թշնամին ո՞վ էր,
- Պ. Պայաբխարն:

- Է. Պայաբիւր ո՞վ էր,
- Պ. Պաբազովկիոյ և միջերկրական թաղաւորն է՞ր:
- Է. Պայաբիւր ի՞նչ արաւ,
- Պ. Լսեց Արամի քաջութիւնը, երկեաւ, թէ իրան վերայ դայ, նրա համար զօրք հաւաքեց եկաւ ինքն Արամի վերայ:
- Է. Արամց Պայաբիւն տիրել հայաստանին,
- Պ. Ոչ երբէք քաջ Արամն ելաւ դէմը, սաստիկ կոտորեց պայաբիւի զօրքերը, և զինքը փախցըրեց միջերկրական ծովի մի կղզին:
- Է. Արամն ի՞նչ արաւ,
- Պ. Արամն տիրեց կաբազովկիոյ երկրներին, դրեց այնտեղ կուսակալ Մշակ անունով մեկը:
- Է. Մշակ կուսակալն ի՞նչ անունով կոչեցին այն տեղի մարդիկքն,
- Պ. Այն զի չկարողացան կոչել մշակ, կոչեցին Մաժակ:
- Է. Մշակ կուսակալն, ի՞նչ մեծագործութիւն արաւ,
- Պ. Բաղաք շինեց, ու անունը դրաւ իրան երկրորդ անունով Մաժակերտ:
- Է. Այն քաղաքն յետոյ ի՞նչ անուն կոչվեց,
- Պ. Ահար հռոմայեցոց կայսրն նորոգեց կոչեց իրան անունով կեսարեայ:

- Է. Այժմ ի՞նչպէս կ'կոչի,
- Պ. Այժմ տաճկաց տիրելից յետ կոչվի դայասար:
- Է. Այն կողմի դաւառներն ի՞նչպէս կոչվեցան,
- Պ. Անուանեցան առաջին հայք, երկրորդ հայք, երրորդ հայք և չորրորդ հայք:
- Է. Ինչի՞ համար այդպէս կոչվեցան,
- Պ. Նրա համար որ հայաստանից դուրս հայերն առաջ այն երկրներին տիրեցին:
- Է. Ի միասին ի՞նչպէս կոչվեցան,
- Պ. Փոքր հայք:
- Է. Օտար ազգերն ի՞նչպէս կոչեցին,
- Պ. Արչեցին Արմենեայ կամ երմանստան:
- Է. Արամն ինչ արժան յիշատակ գործ գործեց,
- Պ. Հրամայեց բոլոր ասիոյ ազգերին, որ հայերէն խօսեն:
- Է. Արամն երբ դարձաւ կապազովկիոյ կողմերից, ի՞նչ մեծագործութիւն արաւ,
- Պ. Հայաստան երկիրը բոլորովին ազատեց թշնամեաց ձեռքերէն, խաղաղացրեց ազգը՝ սկսեց նորանոր կարգեր և կանոններ դնել հայաստանի մէջը, որով և զարդարեց բոլոր հայաստանը:
- Է. Արամն չ'ունեցաւ այլ թշնամի,
- Պ. Այժմ ունեցաւ:

- Է. Ո՛վ էր այն,
- Պ. Նինոս էր:
- Է. Նինոսն ո՞վ էր,
- Պ. Բարիլացոյոց կամ ասորեստանին թաղաւորն էր
Իէլայ յաջորդն:
- Է. Նա ինչե՞հ համար թշնամի դառաւ Արամին,
- Պ. Արամի պապ Հայկն սպանելէր Նինոսի պապ
Իէկն վրէժը Արամից կամուձէր առնել:
- Է. Ի՞նչ արաւ,
- Պ. Օօրք հաւաքեց, որ զայ Արամին յաղթէ, որ
իրան ազդի վերայէն վերցնէ նախատինք:
- Է. Կարա՞ց Նինոսն զալ կռուել կամ յաղթել
Արամին,
- Պ. Ո՛չ, երբէք, փոշմանեց յետ քաշուեց:
- Է. Ինչի՞ համար փոշմանեց,
- Պ. Լսեց Արամի քաջութիւնը և արխարաութիւնը
վասեց յետ կայնեց:
- Է. Յետոյ ի՞նչ արաւ,
- Պ. Խաղաղութիւն խօսեց Արամի յետ ուհաշտուեց:
- Է. Գիւցաղն Արամ քանի՞ տարի տիրեց հայոց
ու հայաստանին,
- Պ. Յիսուսն և ութն տարի:
- Է. Ի՞նչպէս վախճանեց,

- Պ. Խաղաղական մահուամբ ու խորին ծերութեամբ:
- Է. Իրան տերութիւնն ու՞մ թողեց,
- Պ. Իրան որդի Արային:
- Է. Արամ նահապետից յետոյ ո՞վ տիրեց հայոց
ազգին,
- Պ. Արայ Արամայ որդին:
- Է. Արայն ի՞նչպէս մարդ էր,
- Պ. Հատ գեղեցիկ վայելչահասակ սիրուն մարդ էր,
մարմնով քաջ, խոհեմ և առաքինի:
- Է. Արայն ի՞նչէր կոչվում,
- Պ. Գեղեցիկ:
- Է. Արայն ի՞նչ քաջութիւն արաւ,
- Պ. Տիրապետեց հօրը տեղը:
- Է. Արայն ի՞նչ խոհեմութիւն արաւ,
- Պ. Արայն զարդարեց հայաստանը խաղաղութեամբ
պահեց հայոց ազգը, և եղև առաքինութեան
օրինակ:
- Է. Ի՞նչ առաքինութիւն արաւ Արայն գեղեցիկ,
- Պ. Գիւցաղնական առաքինութիւն նման գեղեցիկն
յովսեփայ:
- Է. Ի՞նչպէս,
- Պ. Արբ վախճառա Համիրամն ասորոց թագուհին
լսեց Արայի գեղեցկութիւնը և չքնաղ նկարագիր

պատկերն սիրահարեցաւ ու շատ պատգամաւորներ ուղարկեց Արային, որ գայ իրան հետ միանայ իրան թագաւորութիւնը միացնել հայաստանի տերութեան հետ միասեալ:

1. Արայն ի՞նչ պատասխան տուաւ,
2. Արայ խստութեամբ պատասխանեց լաւ համարելով իրան հայուհի պարկեշտ թագուհին քան տափօտ կոծ հետ միանալ:

3. Շամիրամն ի՞նչ արաւ,
4. Շուարեցաւ տափօտ սիրոյն բորբոքելով, ելաւ եկաւ շատ զօրքերով հայաստանի վերայ, և հրամայեց իրան զօրաց' կենդանի բռնել Արային:

5. Արայն ի՞նչ արաւ,
6. Արայն քաջութեամբ կ'ուռեց, և կ'ուռի մէջը զոհ եղաւ իւր ողջախոհութեամբ, զերբնական առաքինութեամբ:

7. Այդ պատերազմն որ տեղ եղաւ
8. Արարատայ դաշտումն Արայի լերան մօտ
9. Արարատ ու՛մ անունով կոչեցաւ,
10. Արայ զեղեցիկի անունով:

11. Շամիրամ երբ լսեց Արայի մահն ի՞նչ արաւ,
12. Շուարեց ցանկացաւ դիւթութիւնով կենդանացնել Արային:

1. Ատտարեցաւ նորա դիւթութիւնը,
2. Այ՛ ի դերև ել Շամիրամի յոյսը:

3. Հայերն երբ լսեցին իրենց առաքինի նահապետի մահը, ի՞նչ արին,

4. Հայերն շատ վշտացան, և պատրաստեցան Շամիրամի դէմը կրկին կռիւլ անելոյ:

5. Ի՞նչ արաւ Շամիրամը,
6. Երբ տեսաւ հայոց վռէժնակիր լինելը շատ վախեց:

7. Այս ի՞նչպէս խաղաղացրեց,
8. Շամիրամը սուտ համբաւ հանեց, թէ կուռքերն Արային սողացրին, իրան մօտեց:

9. Հայերն հաւատացին այդ սուտ համբաւին,
10. Այդ անշուշտ մինչ զի փորձանակ կուռելոյ ծառայեցին նմա Շամիրամին:

11. Հայերը ի՞նչպէս հաւատացին Արայի յարութեանը,
12. Հաւատացին թէ Արայն յարեաւ մեռած տեղեց, եկաւ պատմեց թէ յախտնական կեանք կայ, անաչառ դատաստան կայ, բարի դործին բարի, չարին չար հատուցում կայ:

13. Շամիրամ ի՞նչ քաջադործութիւն արաւ հայաստանի մէջը,

- Պ. Տեսաւ Հայաստանի զեղեցկութիւնը և օգոց մաքրութիւնը շատ բարեհաճեց:
- Ի. Ապա՛ ի՞նչ արաւ,
- Պ. Աղթամարի ծովի մօտը քաղաք շինեց հրաշա- կերտ, և անունը դրաւ Շամիրամակերտ:
- Ի. Այն քաղաքը այժմ ո՞րպէս կոչի,
- Պ. Անն:
- Ի. Ո՞ւժ անունով,
- Պ. Անն հայկազն հայոց թագաւորին անունով, որ նորոգեց այն քաղաքն և իրան անունովը կոչեց Անն:
- Ի. Այն ծովն ի՞նչի համար կոչի Աղթամարի ծով,
- Պ. Այն պատճառով, որ հայկը բէլին այն տեղ յաղթեց նրա համար կոչուեց Աղթամար:
- Ի. Աղթամարը ինչպէս կրտսուզաբանո՞ւի.
- Պ. Կտտուկաբանո՞ւի յաղթեալ մար, այս է՛ յաղթեալ մարն ՚ի հայկայ:
- Ի. Մար ասելն ի՞նչ ասելէ,
- Պ. Քուրդ ասելէ:
- Ի. Արայից յետոյ ո՞վ տիրեց հայաստանին,
- Պ. Շամիրամը Արայի կարգոս որդուն անուանեց Արայ, և զրեց Արայի տեղն:
- Ի. Ի՞նչ արժանայիշատակ զործ կ'պատմըվի կար-

- դոսի համար,
- Պ. Կարդոնն իրան Անուշաւան որդին նո՛ւիրեց Արմենակայ Սոսեաց՝ իբրև սրբազնագործ պաշտօնեայ:
- Ի. Անուշաւան ի՞նչ կոչվեց յետոյ,
- Պ. Սոս:
- Ի. Աշխարհի մէջը, ո՞վ եր առաջին թագաւոր կինն,
- Պ. Շամիրամը:
- Ի. Շամիրամն ի՞նչպէս փչեց զողին,
- Պ. Նինո՛ւաս Շամիրամի որդին ելաւ մօրը դէմը, Շամիրամն փախաւ հայաստան ու Կարդոսի հետ միաբանեց:
- Ի. Ի՞նչ արին Շամիրամ և Կարդոնն նինուասին դէմ,
- Պ. Ելան կոխ բազում զօրքերով:
- Ի. Ի՞նչպէս վերջացաւ կոխը,
- Պ. Շամիրամը յաղթո՞ւեց իր որդուցը մեռաւ. նմանապէս և Կարդոս վերաւորեցաւ, և մեռաւ:
- Ի. Կարդոս նահապետն ո՞ր հասակի մէջ մեռաւ,
- Պ. Երեսուն ամաց հասակում:
- Ի. Կարդոսից յետոյ ո՞վ տիրեց հայոց,
- Պ. Կարդոս նահապետի մահո՛ւանից յետոյ հայերը Քնացին առանց նահապետի:

- Ը. Ի՞նչ պատճառաւ հայերը մնացին ազանց նահապետի:
- Պ. Եզն պատճառաւ որ Սինուար բռնեց զերի տարաւ Կարգոսի որդի Կնուշաւանին:
- Ը. Քանի՞ ամաց էն Կնուշաւանը կրք զերի անկաւ,
- Պ. Տասն և չորս ամաց:
- Ը. Որտեղ կպահէր Սինուան Կնուշաւանին,
- Պ. Գերի պէս իրան Թաղաւորական տան մէջը:
- Ը. Կարաց Կնուշաւանը տիրել իրան հայրենի աշխարհին:
- Պ. Ե՛յ՛ն կարաց:
- Ը. Ի՞նչպէս կարաց Կնուշաւան տիրել հայոց,
- Պ. Պատճառը որ Կնուշաւանը շատ քաղցրօքարոյ խոհեմ պիտանի պատանի էր, միջնորդութեամբ աչքունի մեծամեծոց տիրեց հայաստանի մի մասին:
- Ը. Կնուշաւանն կարողացաւ տիրել բոլոր հայոց,
- Պ. Ե՛յ՛ն քիչ ժամանակից յետոյ տիրեց բոլոր հայաստանին իրան բաղմահանձոր խելօքը:
- Ը. Ի՞նչ արաւ Կնուշաւանը հայաստանում,
- Պ. Հատուշատ բարեկարգութիւններ, կարգեր և կանոններ զրեց, և քաղաքներ, աւաններ և զիւ-

- ղեր շինեց:
- Ը. Քանի՞ տարեկան հասակումը վախճանեցաւ Կնուշաւանը,
- Պ. Վաթառն ամաց հասակումն:
- Ը. Հայկայ ցեղերից բաժանեցան և զանազան լեզուներ,
- Պ. Ե՛յ՛ն ի՞նչպէս մեր խորենացի սուրբ վարդապետն զրուսէ թէ սիսակի, սերունդից զարդացաւ, Եռանը, Ապարշակի օրերումն որ նրանից շատ ազգեր բաժանուեցան:
- Ը. Ի՞նչ ազգեր էին կամ ի՞նչ լեզու,
- Պ. Եռացին, երեւելիք էին ուտիացիք, որք էին ազգք կորովիք, Ժրաջան, որ աղուանից պարտաւ քաղաքն էին բնակվում, որն որ հայոց Թաղաւորների ձմերանոցն էր:
- Ը. Եռացին, ժամանակումն որւմ իշխանութեան հպատակ կային,
- Պ. Հայոց, Թաղաւորներին:
- Ը. Միշտ հպատակ էին,
- Պ. Ե՛յ՛ն միշտ հպատակ էին, բայց երբեմն ժամանակի, ուր ժամանակ կարտամբէին, որովհետեւ իլանք քաջ արի մարդիկ էին:
- Ը. Հայոց, որ Թաղաւորի ժամանակը արտառ-

- բեցան,
- Պ. Հատ ժամանակ, բայց ամէնէն երեւելն էր,
 Երեւանդ երկրորդի ժամանակը, որ Երեւանդը
 ինքն գնաց անձամբ հնադանդեցրեց:
- Գ. Ուտիացիք ի՞նչ կրօնք էին պաշտում,
- Պ. Քրիստոսից առաջ կռապաշտ էին, բայց՝ Եղեշէ
 Առաքեալի քարոզութեամբը դարձան դէպի Աս-
 տուածապաշտութիւն:
- Գ. Եղեշէ Առաքեալը ո՞վ էր,
- Պ. Քրիստոսի եօթանասուն յաշակերտներից մէկն:
- Գ. Բոլոր ուտիացիք և աղուանք դարձան դէպի
 Ճշմարիտ Աստուածապաշտութիւն,
- Պ. Ոչ մի քանի մասնաւոր անձինք, և այն էլ
 ծածուկ:
- Գ. Ապա՛ այնպէ՞ս կացին մնացին,
- Պ. Ոչ դարձան դէպի Ճշմարիտ Աստուածապաշ-
 տութիւն:
- Գ. Ո՞ւմ ձեռք,
- Պ. Գրիգոր Առաւորչի հայոց հայրապետի ձե-
 ռք, հայոց ազգի հետ ՚ի միասին, դարձան
 դէպի Աստուածապաշտութիւն դաւանութեամբ
 լուսաւորչական:
- Գ. Ուտիացիք ունէի՞ն առանձին գիր կամ լեզու,

- Պ. Գիր ո՛չ ունէին բայց լեզուները մինչև ցայ-
 սօր անկորուստ կապահեն:
- Գ. Միթէ՞ այժմ դան ազգ ուտիացւոց առանձին
 լեզուաւ,
- Պ. Այո՛:
- Գ. Որտեղ են բնակվում,
- Պ. Ի գաւառին Մո՛ւխուց ՚ի զարալայ գաւառա-
 կի կովկաս լեռան տակը Միժ և Աարգաշէն
 դիւղերի մէջ:
- Գ. Ունէի՞ն ազգապետ կամ կաթուղիկոս,
- Պ. Նախկին ժամանակ ունէին թաղաւորութիւն
 և կաթիւղիկոսութիւն ներքոյ հրամանաց հա-
 յոց թագաւորաց և կաթուղիկոսաց:
- Գ. Այժմ ո՞ւմ իշխանութեանն նորքոյ կկառավա-
 րեն ՚ի հոգևորս,
- Պ. Բնդ իշխանութեամբ հայոց Աթուղիկոսին
 և սրբազան սինօղի սրբոյ Լըմիածնի:
- Գ. Հաւատով կամ դաւանութեամբ ի՞նչ են,
- Պ. Հաւատով քրիստոնեայ և դաւանութեամբ լու-
 սաւորչական հայ:
- Գ. Յեկեղեցական յարարողութիւնս կամ ՚ի կրօ-
 նական պաշտամունս որպիսի՞ գրով կամ լե-
 գովաւ կվարեն,

Պ. Հայոց զորով և լեզուս ըստ արարողութեան Հայաստանեաց ուղղափառ սուրբ եկեղեցւոց:

Ը. Ի առնս կամ առանին խօսակցութիւնս որպիսի՞ լեզու կ'սօսեն,

Պ. Ուտերէն լեզուա թէ արք և թէ կանայք ծերք և տղայք, ամենեքեան զխոն, և պահեն զայս լեզուն իբրև Հայրենի սրբազան տւանդ:

Ը. Ի յառևտրական որպիսի՞ լեզու 'ի կիրարկանեն,

Պ. Ամենայն լեզու, առանելադէս տաճկերէն:

Ը. Այժմ գո՞ն դարդ մանացի աղջերն,

Պ. Այժմ գոն, ման ինչ Հայոց Հետ միացած են, կորուսին իրանց լեզուն և ազգութիւնը և մեծ մասը դարցան 'ի կրօնս մահմեդականաց, և ունեն արանձին լեզու, կոչն քարա կամ քուրտ որ բնակվումն 'ի կողմանս Արցախու կամ Արմապողու:

Ը. Ծողեացիք տեղ տեղ կրնակեն,

Պ. Ծողեացիք լեռնականաց միանալով անհետացել են անայն սրբազան մայրցիկին:

Ը. Պարզաբացիք ի՞նչ կրնակեն,

Պ. Գուզարացիք կրնակեն 'ի կողմանս գրոստանու:

վրաց կրօնի:

Ը. Անուշաւանից յետոյ 'ի նշողէն տեղաւ Հայոց տէրութիւնը,

Պ. Հայկից մինչև Անուշաւանը յորդոց յորդի տիրեցին, բայց Անուշաւանը Հունք որդի:

Ը. Այս քիչ տիրեց,

Պ. Պարէտ իշխանն:

Ը. Պարէտ իշխանն ո՞ւմ գեղեցնէր,

Պ. Հայկայ ցեղեցն էր:

Ը. Ինչպէ՞ս տիրեց Պարէտն ազգս Հայոց,

Պ. Պարէտը անպարտելի քաջ մարդ էր, ալլի թշնամեաց դէմ շատ ու շատ քաջութիւններ արար և ազգն ազատեց նրանց ձեռքից և տիրեց ինչպէս:

Ը. Պարէտ իշխանն քանի՞ տարի տիրեց ինչպէս:

Պ. Յիսուս տարիս չգիտցաք, միայն իմա:

Ը. Պարէտից յետոյ ո՞վ յաջորդեց,

Պ. Արթակ իշխանն:

Ը. Արթակը ո՞ւմ գեղեցնէր,

Պ. Հայկայ ցեղեցն էր:

Ը. Արթակից յետոյ ո՞վ յաջորդեց,

Պ. Օւաւան Հայկազն զօրաւոր իշխանը:

Ը. Օւաւանից յետոյ ո՞վ յաջորդեց,

Պ. Փաւստի քաջ կորովի իշխանն:

- 1. Փառնակից յետոյ՝ ո՞վ տիրեց հայոց,
- Ձ. Սուր սայրասուր իշխանն:
- 1. Սուր իշխաննն ի՞նչպէս մարդ էր,
- Ձ. Սուր իշխանն քաջ և կորովի անպարտելի մարդ էր, որ սուսեր հատու էլ կ'կոչուէր:
- 1. Ի՞նչ ասելէ, սուսերհատու ասելը.
- Ձ. Այնքն թէ՛ դէմ թշնամեաց սուսերամերկ արձակվող միով հարմամբ շատեր վերդձող:
- 1. Սուր իշխանից յետոյ՝ ո՞վ պայազատեց հայոց ազգը,
- Ձ. Հաւանակ իշխանն:
- 1. Հաւանակից յետոյ՝ ո՞վ յաջորդեց,
- Ձ. Այտակ իշխանն:
- 1. Այտակ իշխանից յետոյ ո՞վ տիրեց հայոց,
- Ձ. Հայկակ առաջին, քաջակորով իշխանն:
- 1. Ի՞նչ ասելէ հայկակ ասելն,
- Ձ. Այ՛ նո՛ւաղական մասնիկն վերայ դնելով կ'իմացուի փոքր հայկ:
- 1. Հայկակն ի՞նչպէս մարդ էր,
- Ձ. Հայկակն, խրոխտ՝ քաջ և պատերազմասէր մարդ էր:
- 1. Հայկակ առաջին. ի՞նչ քաջութիւն արաւ,
- Ձ. Ասորէստանի Արենդէոս թագաւորը, նո՛ւաճեց,

- և իրեն հարկատու շինեց:
- 1. Ի՞նչպէս մեռաւ հայկակ առաջին իշխանն,
- Ձ. Իրան քաջութեան վերայ վստահանալով զիմեց սրատերաղմաւ, Ամինթէոսի յաջորդ Իեղորոսին վերայ սաստիկ կո՛ււելից յետոյ հայկակ ինքն սպանվեցաւ:
- 1. Հայկակ առաջինից յետոյ ո՞վ տիրեց հայոց.
- Ձ. Ամբակ հայկազն քաջ իշխանն:
- 1. Ամբակ իշխանից յետոյ ո՞վ յաջորդեց,
- Ձ. Առնակ քաջ իշխանն:
- 1. Առնակ իշխանից յետոյ ո՞վ տիրեց հայոց,
- Ձ. Շաւարշ առաջին, քաջ իշխանն:
- 1. Շաւարշ առաջինն, ինչ քաջագործութիւն արաւ,
- Ձ. Շաւարշ Առաջինն շատ մեծագործութիւններ արաւ, և շինեց Շաւարշան քաղաքն Մասիս լեռան մօտն:
- 1. Այն քաղաքը յետոյ ի՞նչ կոչեցաւ,
- Ձ. Արտաղ:
- 1. Ո՞ւմ անունով կոչվեցաւ Արտաղ,
- Ձ. Արտաւազա թագաւորի անունով կամ թէ Արտաւազ կուսակալի անունով:
- 1. Այժմ այն քաղաքը ի՞նչպէս կ'կոչվի,

- 9. Ահոյ՛ն էի յայլազգներեց արցազեաւս
- 1. Եւ ապա յետոյ ո՛վ տիրեց հայոց,
- 9. Անձ իշխանն՝ Սորայրը:
- 1. Սորայր իշխանն ի՛նչ մեծագործութիւն արաւ,
- 9. Սորայր իշխանն շատ նորանոր կարգադրութիւններ արաւ հայաստանի մէջն, շատ քաղաքներ և աւաններ շինել տուեց, ու զաւարշան գաւառի մէջ մի աւան շինեց, և իրան անուևով գրեց անուևը Սորայր կամ Թէ աւարայր:
- 1. Սորայր իշխանեց յետոյ ո՛վ յաջորդեց
- 9. Աստամ իշխանը:
- 1. Ի՛նչ պատճառաւ վատամ էր կոչվում,
- 9. Իրան վատահ, ժիր, և արիագործութեան համար խորհկացին վատաս կ'կոչէ:
- 1. Աստամ իշխանեց յետոյ ո՛վ տիրեց հայոց,
- 9. Ար մեծ իշխանն:
- 1. Ար ի՛նչ մեծագործութիւն արաւ,
- 9. Ար իշխանն շինեց քաղաքներ աւաններ և զիւզեր շատ, և իրան անուևով կոչեց, կարին, ժաղա, և կան:
- 1. Եւ քաղաքներն այժմ ի՛նչպէս կ'կոչվեն
- 9. Արին քաղաքը այժմ կոչել երկրում:

- 1. Ո՞ր գաւառին մէջն է կարին քաղաքը:
- 9. Իւր համանուն կարնոց գաւառին մէջն է որն որ կանկան ՚ի բարձրահայոց աշխարհը:
- 1. Արս քաղաքը այժմ ի՛նչպէս կ'կոչուի,
- 9. Ահոյն է խարս, կամ Աարս քաղաքը:
- 1. Ո՞ր գաւառին մէջն է,
- 9. Երակայ գաւառին մէջն է մերձ Անի քաղաքի իբրև կեսաւուրը:
- 1. Կան, աւանը այժմ ո՛րպէս կոչել
- 9. Առի կան, կամ քեան:
- 1. Ո՞ր գաւառի մէջն է,
- 9. Արին քաղաքին մօտ իբրև կես ժամաւ հեռի:
- 1. Ար իշխանեց յետոյ ո՛վ տիրեց հայոց,
- 9. Գոռնակ իշխանը:
- 1. Գոռնակ իշխանեց յետ ո՛վ իշխեց հայոց,
- 9. Զրանց իշխանը:
- 1. Զրանց իշխանը հնա քաջութիւններ արաւ,
- 9. Զրանց իշխանը շատ քաջութիւններ արաւ, և սևանայ լճակից ելած զեռը կանեց: Իրան անուևով հրազան:
- 1. Եւ այժմ այդ հրազան զեռը ի՛նչպէս է կոչվում:
- 9. Առվում է զանկի:
- 1. Զրանց քաջ իշխանեց յետոյ ո՛վ տիրեց:

- 9. Բնձակ իշխանն:
- 1. Բնձակ իշխանը ի՞նչ արաւ,
- 9. Կարնոյ դաւառին մէջը շինեց մի աւան, անու-
նը դրաւ հունձք կամ Բնձակերտ:
- 1. Բնձակ իշխանից յետոյ ո՞վ տիրեց հայոց,
- 9. Գզակ իշխանը:
- 1. Գզակ իշխանից յետոյ ո՞վ տիրեց,
- 9. Հօրոյ իշխանը:
- 1. Հօրոյ իշխանից յետոյ ո՞վ տիրեց հայոց,
- 9. Երժանայիշատակ քաջ և կորովի Օարմայր
նահապետը:
- 1. Օարմայր նահապետը ի՞նչ քաջութիւն գոր-
ծեց,
- 9. Շատ ու շատ քաջութիւններ գործեց, մինչև
անդամ զարմացրեց շրջակայ, ազգերին, մինչև
Հեկտորն լսեց զարմայրի քաջութիւնը հրաւի-
րեց գալ իրան յօգնութիւն ընդդէմ քաջին
Եբուլեայ ՚ի տրոյիոյ պատերազմին:
- 1. Գնաց Օարմայր ՚ի յօգնութիւն Հեկտորի,
- 9. Ե՛տ՝ գնաց:
- 1. Ի՞նչ արաւ Օարմայրն ՚ի մէջ պատերազմին
Տրոյիոյ,
- 9. Օարմայր շատ զարմանալի քաջագործութիւն

- արաւ ՚ի մէջ պատերազմին Տրոյիոյ ընդդէմ
քաջ Հեկտորացոյ բխովաւ շամ խաւով:
- 1. Օարմայր նահապետն արջանգամն Գնաց ոյն
աարսակելի պատերազմի միջինը յի քաջ:
- 9. Ոչ, ինքն զարմայր սպանաւ ՚ի քաջ Բազկէն
քաջին Եբուլեայ: ամասլէյ ջոց իարայի:
- 1. Օարմայր նահապետից յետոյ ո՞վ տիրեց հա-
յոց, զմասլէյ բախամափ:
- 9. Բաջ իշխանն Շաւարշ երկրորդ,
- 1. Շաւարշ երկրորդից յետոյ ո՞վ տիրեց հայոց,
- 9. Պերճ առաջին իշխանն, շամ խաւով:
- 1. Պերճ առաջին նահապետից յետոյ ո՞վ տիրեց
հայոց, ամիդոլայն խաւալի, մանի:
- 9. Եբուն նահապետն: Ի՞նչ լտակ բիրդոյալ:
- 1. Եբուն նահապետից յետոյ ո՞վ տիրեց հայոց,
- 9. Պերճ երկրորդ յի մանիա ջի՛յ զլոյս:
- 1. Պերճ երկրորդ նահապետից յետոյ ո՞վ պայսժ
զատեց ազգը ժամբաստյոյ զմամբ յոջաց:
- 9. Բազուկ երկայն քաջ իշխանն: ՚յ լտակ:
- 1. Բազուկ երկայնակեաց քաջ նահապետից յե-
տոյ ո՞վ տիրեց հայոց, զլոյս զման:
- 9. Հոյ հրաշակերտ իշխանն զմամբ յոջաց:
- 1. Հոյ նահապետից յետոյ ո՞վ տիրեց հայոց,

Գ. Յուսակ իշխանն:
 Ի. Յուսակ նահապետից յետոյ ո՞վ յաջորդեց,
 Գ. Եմբակ երկրորդ իշխանն:
 Ի. Եմբակ երկրորդ նահապետից յետոյ ո՞վ պայա-
 զատեց հայոց,
 Գ. Այսպակ քաջ իշխանն:
 Ի. Այսպակ քաջ նահապետից յետոյ ո՞վ տիրեց,
 Գ. Փառնավազ իշխանը:
 Ի. Փառնավազ նահապետից յետոյ ո՞վ տիրեց
 հայոց,
 Գ. Փառնակ նահապետն:
 Ի. Փառնակ նահապետից յետոյ ո՞վ տիրեց,
 Գ. Արժան յիշատակ սկայորդին:
 Ի. Սկայորդից յետոյ ո՞վ յաջորդեց,
 Գ. Բաջ թագակալ Պարոյր արքայն:
 Ի. Պարոյր ի՞նչ արժան յիշատակ զործ տրաւ,
 Գ. Պարոյր քաջ նահապետը շատ խոհեմութեամբ
 և քաջութեամբ տիրապետեց ազգին:
 Ի. Յետոյ ի՞նչ արաւ,
 Գ. Յետոյ միաբանեցաւ Արրակէս Մարաց իշ-
 խանի հետը:
 Ի. Արրակէսը ո՞վ էր,
 Գ. Արրակէսը Մարաց իշխան էր:

Ի. Մարք ի՞նչ ազգ են,
 Գ. Բուրդ ազգերն են:
 Ի. Բուրդ ազգը այժմ ունի տէրութիւն,
 Գ. Ոչ, վրանաբնակ քաջ կորովե մարդիկ են, այլ և
 այլ տէրութեանց հապտակ և բաժանին զա-
 նազան ցեղեր, ունի ցեղապետներ, շատերն
 նրանցից ասպատակող աւագակներ են, և շա-
 տերն խաշնադարման հովիւներ:
 Ի. Բուրդ ազգերն այժմ ի՞նչ կրօն ունին,
 Գ. Այժմ բուրդ ազգեր մահմետական են, նրան-
 ցից շատերն Բարդուղիմէոս առաքեալի բարո-
 զութեամբ դարձան առ քրիստոս և մկրտեցան,
 և միացան հայոց հետ թէ հաւատով և թէ
 դաւանութեամբ, բայց, քրդեր լեզուն պահեցին:
 Ի. Բուրդ ազգերից և այլ ինչ կրօն բաժանեցան,
 Գ. Եզրտի քրդերն, որոնք ոչ քրիստոնեայ են, և
 ոչ մահմետական:
 Ի. Ի՞նչ կրօն ունին կզիտներն,
 Գ. Ոչ կրօնք ունին, և ոչ կրօնական արարո-
 չութիւն:
 Ի. Այա՛ յի՞նչ հաւատան,
 Գ. Հաւատան միմեայն յՄատուած, և հաւատան
 սատանային իբրև ապստամբված հակառակայ

Եստուծոյ: *մն քրս չն'ի պսո 11*
 1. Եզրտիք յո՛ր տեղանց են մտեքեալ, *պս 11*
 Գ. Եզրտիք սերեալ ձեռն Կենթոնդրակեցի յո յոդան, *11*
 1. Եզրտիք զքրիստոս ամառում զհաւանի յն, *11*
 Գ. Եստուծոյ զմահակա զմաւ Ըրեդուենեաւ *11*
 1. Գարոյր երբ միաբանեցաւ Վարդապետին, Հետ *11*
 Ի՞նչ արաւ յմեզիո՞՞ մանդարանեայ միմա *11*
 Գ. Վարդապետին Հետ զիմեցին, Երբեանն եաց *11*
 Մարտիան արող թաղաւորին վերայ յաղթեցին *11*
 1. Յարթու թուենից յետոյ Ի՞նչ արին, *11*
 Գ. Իարթին նրա թագաւորութիւնը ցազի *11*
 1. Ո՞ր եղև ի վերայ Տայոց Կաթին թագակալ *11*
 թագաւորը, *11*
 Գ. Գարոյրն հղև, որ Վարդապետն ի նշան շնորհ *11*
 Հակալութեան, շնորհեց Վարդապետին թագ և *11*
 զաւազան արքայոսկան, նրմտութեալ կապեց *11*
 և թագաւորեց: *11*
 1. Յաջորդեաց տեղոսկան այդ թագաւորութիւնը, *11*
 Գ. Եստուծոյ որդի թագաւորեցին մինչև յվահա *11*
 Գարոյրն, երբ բարձրացաւ ի դահ թագաւոր *11*
 րական ո՛ւր գնաց, *11*

Գ. Երբ արացաւ գրահ թագաւորինն զարձեալ *11*
 սակեցին ի հայաստանը յայդ մաղի պի, *11*
 1. Ի՞նչ, արժանայեչաանի զթմ զգրծեցաւ Գա *11*
 րոյրայ թագաւորութեանը թամանակը, *11*
 Գ. Սենքերիս Եստուծոյ թագաւորի զղղիք իրանց *11*
 հօրը սպանեցին, և փախան եկան Տայաստան *11*
 այս Գարոյրի քման: միասամա 11 ցիմեց: 11
 1. Ի՞նչ էին այն փախտական որդեղք անունը, *11*
 Գ. Երբ մեկ էր Մարտար: զ' մամայաթ 11
 1. Որտեղ սպանեցին իրանց հօրն, մամ *11*
 Գ. Կինուի վորայան մեծն փոքի տաղին: *11*
 1. Ի՞նչ պատճառաւ սպանեցին, քմայ *11*
 Գ. Երբ համար որ հայրը կարի տաղին ու *11*
 տուէր որդիք կուռքին զոհ տեղը, *11*
 1. Ի՞նչ մանե էր ու թամ 11 զոհեց, 11
 Գ. Պատճառ որ իրանց զօրք կուռքէր Եստու *11*
 ծոյ Տրեշտան Երբեւանեայ վերայ զնաղի *11*
 Կամանակը, միասամա 11 ցիմեց: 11
 1. Եստուծոյ հրեշտակն զօրք կուռքէր էր, որդիքն *11*
 Ի՞նչ մեղաւոր էին, քմա ցիմեց: 11
 Գ. Որդիքն մեղաւոր չէին, զ' մամայաթ: 11
 1. Եպ' ինչի՞ համար էր զօհում, միայ *11*
 Գ. Եստուծոյ, այնպէս էր կարծում թէ կուռքէր *11*

իրան վերայ բարկացել են, նրա համար իւզու
 մէր, իրան սիրելի որդիքը զօհել, որ թերևս
 կռուքերը իրան հետ հաշտուին:

Ն. Ատարեցաւ նրա ուխտն,
 Պ. Ի տեղի որդւոց զինքն զօհեցաւ և նյնպէս
 կատարեցաւ:

Ն. Աղբակէլք և Սանասարն իրանց հայրը սպա-
 նելից յետոյ ո՞ր փախան,
 Պ. Փախեան ՚ի Հայաստան Պայրոյր թագաւորի
 ճօան:

Ն. Պայրոյր հայոց թագաւորը ի՞նչպէս ընդունեց
 նրանց,
 Պ. Պարոյրը շատ սիրով ընդունեց նրանց և ի-
 րանց նախարարութիւն յանձնեց:

Ն. Աղբակէլք և Սանասարի հայաստան զայլ
 ո՞վ է վկայում,
 Պ. Ատուածաշունչ սուրբ անսխալ զիրքն:

Ն. Սուրբ Ատուածաշունչն քանի տեղ է վկայում
 այլ անցքն,
 Պ. Արեք տեղ:
 Ն. Առաջինն ո՞ր տեղ, երկրորդն ո՞ր տեղ և եր-
 րորդն ո՞ր տեղ:
 Պ. Առաջինն, Ատուածաշունչի Դ. թաղաւորաց

տանն և ինն զլսուան և տանն Խօթն համա-
 րում զրվումք այսպէս և Աղբակէլք և Սա-
 նասարն որդիք նորս հարին գնասրով և ինք-
 նանք զերծան յերկիրն Արարասայ:

Ն. Արկրորդն,
 Պ. Արկրորդն ասորիթի մէկ զլսուան և քսան և
 չորս համարում զրի այսպէս և սպանեն գնա եր-
 կաքին որդիք իւր և փախեան նորա ՚ի լերի-
 նս հայոց:

Ն. Արկրորդն յորում տեղոջ,
 Պ. Արկրորդն Ասայեայ Մարգարէի երեսուն և եօ-
 թն զլսում, երեսուն և ութն համարում այս-
 պէս զրի և Աղբակէլք և Սանասար որդիք նո-
 րա սպանին սրով և ինքեանք գնացին փա-
 խստական ՚ի հայս:

Ն. Սանասարի սերունդից ի՞նչ նախարարութիւն
 առաջ եկին,
 Պ. Նախարարութիւնք Սասունք, որոնք սիրեցին
 սեմ լեռան:

Ն. Աղբակէլքից ի՞նչ նախարարութիւնք սերեցան,
 Պ. Արծրունիք և Գնունիք:
 Ն. Ի՞նչպէս նախարարութիւններ եկն,
 Պ. Եւս քաջ նախարարութիւններ եկն, որ սր-

Ը. Ուր թագաւորեցին Բագրատունիք կամ երբ,
 Պ. Ինչ երակ ի մայրաքաղաքին Անի յօթներօրէ
 կամ ութներօրէ զարմա մնա զձ յմասա
 Ը. Մնացին այդ քանդաներն, Ե զձ յմասա . Պ
 Պ. Ե յո. Եւամբատ ելաւ Ամբաստանունն
 Ը. Եսուղից իննչ անուն, յմասա . Պ
 Պ. Եսուղից ելաւ Եշոտ անունն յմասա զլս
 Ը. Բագարասն մնաց, . Պ
 Պ. Ե յո. այդ ճակուններն մազդրատունեաց յեղին
 ինչ մեկնական անուներ զառանս մասա . Պ
 Ը. մա շայկակ երկրորդից յեւոյ մօ ի վարեց ոչ հայոց
 յայտ ազգին յարա . մ յմասա զմասա մասա
 Պ. Երևանդ առաջինը՝ որդին շայկակացոյ
 Ը. Երևանդ առաջին իննչ մեծագործութիւն արաւ
 Պ. Ոչինչ մեծագործութիւն չարաւ իրոնս վա-
 ռաս զասհաս մասհուն համար՝ երա համար Նակա-
 յա յակաց կոչեցաւ . յմասա զմասա մ զմասա
 Ը. Բնու՛ն ոչինչ շինութիւն չարաւ, Ե յո
 Պ. Սիմիայն չինեց քաղաք շրազդան զեօի վե-
 յա զրան որ իրան քանունով երևան կոչուեց . Պ
 Ը. շրազդան զեօն ո՛րն է ինչ միջամ աշխ
 Պ. շրազդան զեօն է, որ ելանէ զեղամայ լճակից
 Ը. Ե յոմ ի՛նչ չաէս կոչիլ յարմ ըտա՛ յաշխ

Պ. Ե յոմ ի՛նչ չաէս զանկու մ բնդասա՛ յոմ . Պ
 Ը. Երևանդ առաջինից յեւոյ ո՛ր վարեց հայոց
 յարմա իննչ յմասա զմասա մ յմասա յարա
 Պ. Երևանդից յեւոյ նմեց թագաւոր արժանա-
 յա յեւամակ որդի նորա Տեղրան առաջին . Պ
 Ը. Ի՛նչ երևեկ քաջութիւններ եղմեծագործու-
 յա յիւններ արաւ Տեղրան առաջին, յարե . Պ
 Պ. Տեղրան առաջին իննչ անունն թագաւորն երկ
 քաջ ելաւ երոնք իրանից առաջ ինե . Պ
 Ը. Ի՛նչ էր Տեղրանայ առաջին յա մեծագործութե
 թիւններն, յմասա
 Պ. Ե առաջին մեծագործութիւնն էր արաւ մեծամեծ
 քաջութիւններով իրան աերութիւնը քնդարձա-
 զլս յեղեւ լայնացին . յմասա զմասա զմասա . Պ
 Ը. Երկրորդ՝ ի՛նչ է Տեղրանի քաջութիւնը
 Պ. Երկրորդ՝ շատ ազգեր հնազանդեցրեց իրան
 ապք ի կիւտակը, նաև Յոյներն շատ զամանակ իրան
 նկատ հորհրառ զինեց ըմանոյ, յաշխ մի շա՛մ
 Ը. Երրորդ՝ ի՛նչ մեծագործութիւններ արաւ,
 Պ. Երրորդ՝ միաբանեց Աբերոս Պարսից թագաւ-
 ւորի հետ, յաղթեց մարաց Ե իրաքիսուց ոյ
 յար թագաւորներին . յմասա յաշխ յո մաս . Պ
 Ը. Չորրորդ՝ ի՛նչ մեծագործութիւններ արաւ,

- Պ. Պայ ծառացրեց մեր աղբը, կարգու կանոն դրեց, թէ գրեատի շօրերին, թէ կերակուրին թէ ղին-ւորութեան մէջը թէ քաղաքներին միանգամայն հարստացրեց մեր ազգը:
- Հ. Ինչե՞հ համար Տիգրանը կռուեց Աժդահակ թագաւորի հետ,
- Պ. Աժդահակ շատ նախանձելէր Տիգրանի և Արևիտի միաբանութեան վերայ վախուձէր նրանցից:
- Հ. Աժդահակն որ վախուձէր ի՞նչ արաւ,
- Պ. Աժդահակ համեցաւ խաբէութեամբ Տիգրանին սպանել:
- Հ. Աժդահակն ի՞նչ հնար ծարեց, որ Տիգրանին սպանէ,
- Պ. Խնդրեց Տիգրանից նրա Տիգրանուհի քոյրը իրան կնութեան համար:
- Հ. Աստարեցաւ Աժդահակայ չար խորհուրդն,
- Պ. Ոչ որովհետեւ նրան նենգութիւնն Տիգրանուհին շուտ յայանեց եղբօրը՝ հաւատարիմ մարդկանց ձեռքը:
- Հ. Տիգրանն ի՞նչ արաւ երբ լսեց Աժդահակի նենգութիւնը,
- Պ. Շատ ու շատ զօրքեր հաւաքեց գնաց պատերազմ Աժդահակի վերայ:

- Հ. Աժդահակին երբ լսեց Տիգրանայ իրան վերայ կալը ի՞նչ արաւ,
- Պ. Նա ևս ժողովեց մարաց աղգից շատ զօրքեր եկաւ Տիգրանի վերայ:
- Հ. Որքոն ժամանակ տևեց այդ կռիւն,
- Պ. Այն ամիս երկայրեց:
- Հ. Ի՞նչ բանի համար երկայրեց կռիւն,
- Պ. Մէկ որ երկու քաջ աղգերն իրար վերայ էլաճ քաջը քաջից պատահելով կռիւը քնաց անպարտելի:
- Հ. Երկրորդ՝ պատճառն ի՞նչ է պատերազմին երկայրելուն,
- Պ. Երկրորդ՝ պատճառն այն էր որ Տիգրանն թոյլ էր կռիւմ:
- Հ. Ի՞նչ մասի Տիգրանն թոյլ էր կռիւմ,
- Պ. Նրա համար չլինի թէ Աժդահակին զայրացնէ իրան քոյր Տիգրանուհոյն սպանէ և էլ տին ունէր Արևիտին դաղջու:
- Հ. Տիգրանուհին սպառուեց,
- Պ. Ե՛րբ սպառուեց եկաւ եղբօրը մօտ:
- Հ. Չայն ժամանակն Տիգրանն ի՞նչ արաւ,
- Պ. Սաստիկ քաջապէս կռուեց առնջ անցաւ հասաւ Աժդահակի վերայ խփեց իրան ստուար

Ինչպէս Մտահակի թոր սրտի հետ Կուրս
 հանեց, ընկաւ Մտահակն փեղց հողին
 Կախն ի՞նչ կզաւ Մտահակն անտէրից յետոյ,
 Գ. Առին վերջացաւ բոլոր անգրեցն հայոց անգրին
 հպատակ յիսն: Բնա իսմանտն մտցի Ի Ի
 Ի. Տիրան հայոց թագաւորը իրան Տիրանուհի
 քոյրն աւր բնակեցրեց անա՞ իմաց չա՞ Ի Ի
 Գ. Տիրանակերտ քաղաքն միջոմն: Կո ի Մ Ի
 Ի. Տիրան յայ թու թիւնից յետոյ ցո՞ւր բնակե-
 ցրեց Մտահակայ ընտանիքը,
 Գ. Երասն գետն մօտ: աստուարս բոլորից Ի
 Ի. Մտահակի սերունդից ի՞նչպէս նախորարու-
 ման թիւններ յաջորդեցին, աստուարս բոլորից Ի
 Գ. Յաջորդեցին Ա լշապաղուհը նոխարարու-
 թիւններ զ՛ յրեկ մմացրի՞ զսան չա՞ Ի Ի
 Ի. Եւ այլ օրակս անդ աննցան ան՞ այլ Ի
 Գ. Անուանեցան մտրոցեան նոխարարութիւններ:
 Ի. Ի՞նչ կ'անուանին կամ ի՞նչպէս մարդիկ են,
 Գ. Ի՛նչկատայ մի տեսակ քաղաք են: զպղեր զօր-
 շատեալը քրցողգած, ցնցոտ զգինող մարդիկ են
 այլ և կին մութոցոցու թիւանք պարապին, և
 շատ պահեն ուրտեհան շուտ, միշտ հունապաղ
 Կա: Կր լերանց Կ լի ինս շրջելով որսու՞մ են զտուես

արգալ և սպլ զպպն վայրի, անուանին Կ մեծ
 մի թորի: Կ լի յոր քմի՞ ձ մտաստաց միկ
 Ի. Ի՞նչ սերակը որ կանկել էր միաբանութեամբ
 մեր Տիրան թագաւորին ճ Վերտս պարսից
 թագաւորի հետ, արտ մման լցնար Ի
 Գ. Գերբնական Կստուածայանք սեր էր Ի
 Ի. Գերբնական Կստուածայանք անին Վերջակս
 վայրեցաւ կանապա թագաւորներին վերայ,
 Գ. Արգահաւ և տեսաւ Կստուած հրէից անգրին
 նեղութիւնը և մտաւարտեքը բարեկացոց
 բնաւորի ձեռքին և լղանալը Կթմանտուն
 տար այն ուղեցաւ արտեղը յետոյ անա՞ Ի
 Ի. Այ՛մ ձեռքը անա սրբա քմի գ. իցա՞ քմի Ի
 Գ. Այ՛բա պարսից և Տիրան հայոց թագա-
 ւորներին ձեռքը արտարաւ յմտաստաց Ի
 Ի. Ա լ թէ՛ սյր թագաւորներն մմանալէին ճ մա-
 լիան Կստուած, արտարաւ և սրբա արտ Ի
 Գ. Ա ճ մմանալէին, այլ Կստուած արտեղ նրանց
 իրան ձեռքն իրքն զօրծի կտեցաւ նրանցով
 կրճանելը իր լի լացոց թագաւորութիւնը և
 հրէից սպրը արտարաւ լարան իւ՞րաբ Ի զ՛
 Ի. Ա սպի և վիսյոււմ որ Կստուած Վերտուի եղև
 զօրավիդ ընդէմ բարեկացոց արտ Ի լարան

- Պ. Եստուածաշունչ գրքից, ուր Եսայեայ մարգարէին քառասուն և հինգ զլուսի մի համարումն այսպէս կ'ըբէ՝ յայսպէս ասէ՝ Տէր Եստուած ցօծեալն իւր ցԱւերոս, զորոյ կալայ զաջոյ ձեռանէ նորա՝
- Ը. Ուստի կ'վկայես, որ Եստուած պաշտպանեց հոյոց Տիգրան Թագաւորին խրայելներն ազատելոյ մասին Բարեբազոց ձեռքից,
- Պ. Յսկանէ անուանէ Հկայ Տիգրան Թագաւորի Ընունը Եստուածաշունչի մեջը. բայց գրածէ Թրիմեայ մարգարէի յիսուն և մէկ զլիւսումը 27 համարում, յԵռէք զնշան 'ի վերայ երկրիդ՝ փող հարէք ընդ ազգս ամենայն, հրաւիրեցէք 'ի վերայ իորա դունսս, պատուէր տուք յինէն Երարատեան Թագաւորութեանց և Եղբանազեան գնտին. հրաւիրեցէք 'ի վերայ նորա զազգս և զԹագաւորն մարաց:
- Ը. Աթէ այդ խօսքը Տիգրանին համար է ասած ապա ինչե համար Թագաւոր մարաց է ասում,
- Պ. Նրա համար որովհետեւ Տիգրանն սպանել էր Եփրատի մարաց Թագաւորին և օրիւն նորա երկրին, Երարատայ Թագաւորութիւնը մարաց Թագաւոր կ'կոչէ մարգարէն:

- Ը. Տիգրան Եփրատիին յաղթելց յետոյ ի՞նչ քաջարործութիւններ արաւ,
- Պ. Գնաց Լիւդացոց Արասոս Թագաւորի վերայ, և յաղթեց նրան:
- Ը. Ի՞նչի ամբի Թագաւորեց Տիգրանն հայաստանի վերայ,
- Պ. Քառասուն և հինգ տարի և մեծաւ խաղաղական մահուամբ:
- Ը. Որդի Թողեց Տիգրանը,
- Ը. Ես երեք որդի:
- Ը. Օ՞րնչ էին անուանքն,
- Ը. Առաջինն Բար, երկրորդն Տիրան, իսկ երրորդն Ահազն:
- Ը. Ռ՞ի յաջորդեց Երեւանդեան Տիգրանին,
- Ը. Նրա երրորդ փոքր որդին քաջ Ահազն:
- Ը. Ի՞նչե համար Տիգրանի մեծ որդեք ՀԹագաւորեցին,
- Պ. Որովհետեւ նրանք տկար, նիհար մարդիկ էին բայց Ահազն զարմանալի քաջ էր:
- Ը. Ի՞նչ քաջութիւններ արարեալ էր Ահազն, Ահազն շքեկայ ազգերի զողացրեց և վնշասներին յաղթեց:
- Ը. Ահազի օրումն հայոց ազգը ի՞նչ զրու-

- Թեան մը էր,
 Գ. Ահադի քաջութեամբն խաղաղ գրու թեան
 մը էր մեր ազգը՝ յայտնի կերևի, բանաստեղ-
 ծութիւնը ծաղկած էր հայոց և վաղ մէջն:
 Ը. Աւաթի է յայտ այն ժամանակվայ բանաստեղ-
 ծութեան ծաղկելը հայոց մէջը,
 Գ. Արա համար որ վայմենի հայոց մուզայք, քնա-
 րահարք շատ երգերասացին Ահադնի անունով,
 յետոյ մի քանիսն Խորենացին առ մեզ հասուցի:
 Բ. Ահադն քանի՞ տարի թաղաւորեց հայոց,
 Ք. Քսան և Խոթն տարի:
 Բ. Որպիսի մահուամբ մեռաւ,
 Գ. Խաղաղական մահուամբ:
 Ը. Ահադնի մեռնելից յետոյ ի՞նչու յիշեցաւ
 նորա անունն,
 Գ. Արաց ազն Ահադնի անունով պատկեր
 կանդներին և պաշտեցին իբրև Աստուած:
 Բ. Ահադնի ցեղը ի՞նչ կոչեցան,
 Գ. Ահունիք:
 Բ. Ի՞նչ պաշտօնով կ'պարտուէին,
 Գ. Բոլորք բուրմեր էին Ահադնի պատկերին
 սպաս տանէին իբրև իւրեանց Աստուծոյ:
 Ը. Ահադնից յետոյ ո՞վ ակրեց հայոց ազգին,

- Գ. Անուան որդին Ահադնի:
 Բ. Անուանից յետոյ ո՞վ թաղաւորեց,
 Գ. Ներսէս որդի նորա:
 Բ. Ներսէսից յետոյ ո՞վ պայազատեց,
 Գ. Չարսէս որդի նորա:
 Բ. Չարսէսից յետոյ ո՞վ յաջորդեց,
 Գ. Երմոզ որդի նորա
 Բ. Երմոզից յետոյ ո՞վ,
 Գ. Բայրամ որդի նորա:
 Բ. Բայրամից յետոյ ո՞վ,
 Գ. Երժանայիշատակ Անն որդի նորա:
 Բ. Ի՞նչպիսի մեծագործութիւն արաւ Անն,
 Գ. Քաջխոհեմ թաղաւորն հայոց Անն ըստ անու-
 ան իւրոյ՝ Ի՞րաց վանեաց մեր յերկրից ամե-
 նայն թշնամիքն և մեծ աշխատութիւնով նո-
 յոգեաց Եւփրատակիստ հոռաշիրտ քաղաքը
 և անուանեց իրան անունով Անն. որ մին-
 չև այս օր էլ կոչու մէ:
 Բ. Ո՞վ յաջորդեց զինի Աննայ,
 Գ. Որդի նորա Ահէ:
 Բ. Ի՞նչ անարժան գործս կեցցց Ահէ,
 Գ. Ահէ իւր անխոհեմութեամբ կորուստ մատ-
 նեց զարաւոր թաղաւորութիւն հայկազեանց:

Թեան մէջ էր.

- Գ. Ահազնի քաջութեամբն խաղաղ զրու թեան մէջ էր մեր ազգը՝ յայտնի կ'երևի, բանաստեղծութիւնը ծաղկած էր հայոց և վրաց մէջն:
- Ի. Ստաֆի է յայտ այն ժամանակվայ բանաստեղծութեան ծաղկելը հայոց մէջը.
- Գ. Կրա համար որ վաղմէնի հայոց մուզայք քնարահար շատ երգերասացին Ահազնի անունով, յետոյ մի քանիսն Խորենացին առ մեզ հասոյց:
- Ի. Ահազն քանի՞ տարի թաղաւորեց հայոց,
- Գ. Քսան և Խոթն տարի:
- Ի. Որպիսի մահուամբ մեռաւ,
- Գ. Խաղաղական մահուամբ:
- Ի. Ահազնի մեռնելից յետոյ ի՞նչպէս յիշեցաւ նորա անունն,
- Գ. Արաց ազգն Ահազնի անունով պատկեր կանդնեցրին և պաշտեցին իբրև Աստուած:
- Ի. Ահազնի ցեղը ի՞նչ կոչեցան,
- Գ. Ահազնիք:
- Ի. Ի՞նչ պաշտօնով կ'պարապէին,
- Գ. Բոլորը քուրմեր էին Ահազնի պատկերին սպաս ամսէին իբրև իւրեանց Աստուծոյ:
- Ի. Ահազնից յետոյ ո՞վ տիրեց հայոց ազգին,

- Գ. Անաւան որդին Ահազնի:
- Ի. Անաւանից յետոյ ո՞վ թաղաւորեց,
- Գ. Ներսէհ որդի նորա:
- Ի. Ներսէհից յետոյ ո՞վ պայտաւանց,
- Գ. Օարեհ որդի նորա:
- Ի. Օարեհից յետոյ ո՞վ յաջորդեց,
- Գ. Երմոզ որդի նորա
- Ի. Երմոզից յետոյ ո՞վ,
- Գ. Բայրամ որդի նորա:
- Ի. Բայրամից յետոյ ո՞վ,
- Գ. Երժանայիշատակ Անն որդի նորա:
- Ի. Ի՞նչպիսի մեծագործութիւն տրաւ Անն,
- Գ. Բաջխահեմ թաղաւորեց հայոց Անն ըստ անունն իւրոյ ՚ի բոց վանեաց մեր յերկրից ամենայն թշնամիքն և մեծ աշխատութիւնով նորոգեաց Եւփրատմակիրտ հրաշակերտ քաղաքը և անուանեց իրաւ անունով Անն. որ մեռել այս օր էլ կոչվումէ:
- Ի. Ո՞վ յաջորդեց զինի Աննայ,
- Գ. Որդէ նորա Ահէ:
- Ի. Ի՞նչ անարժան գործս կեցցոյ Ահէ,
- Գ. Ահէ իւր անխոհեմութեամբ կորուսաւ մասնից դարաւոր թագան որութիւն հայկազեանց:

- Ն. Աճէ Ի՞նչպիսի քաջագործութեամբ պահպանեց հայաստանը,
- Պ. Աճէ նախ՝ մեծամեծ քաջութեամբ սասանեցոյց շքակայ ազգերի ասպատակներն:
- Ն. Երբ Աղէքսանդր մակետոնացին խաղաց բաղմութեամբ պարսից Դարեհ թագաւորին վերայ, Աճէ հայոց թագաւորն ի՞նչ արաւ,
- Պ. Աճէն ուղարկեց Դարեհին օգնութիւն քառասուն հազար հեռեակ զօրք Խօթն հազար ձիաւոր:
- Ն. Արարց Դարեհ ընդէմ կալ մակետոնացւոց զօրութեանը,
- Պ. Ոչ պարտեցաւ կորագլուխ փախեալ:
- Ն. Երբ լսեց Աճէ ի՞նչ արաւ,
- Պ. Աճէ կրկին զօրաժողով եղև հեռաւոր և մերձաւոր ազգերից ընդէմ Աղէքսանդրի:
- Ն. Մի՞թէ Աղէքսանդր մտաղիւր էր զալ ի վերայ հայոց:
- Պ. Ոչ այլ մտաղիւր էր դառնալ յաշխարհ իւր:
- Ն. Եպա ո՞վ ստիպեց նորա, որ կռուեց հայոց հետ,
- Պ. Աճէ վայրացեալ ընդ կոտորուած զօրաց իւրոց և զօրացն Դարեհի պարսից արքայի

- վաստահացեալ իրան անձի քաջութեանը ոչ նկատելով անթիւ և անհամար բազմութեանը հանձարեղ իմաստասեր քաջակորով արքային Աղէքսանդրի:
- Ն. Ի՞նչ արաւ վերջն Աճէն,
- Պ. Ելաւ ի կռիւ առաջին քաջութեամբ բազում նախձիր արեան գործեց բայց յետոյ կռիւն սաստկանալոյն միջոցը ինքն անկաւ սպանաւ մակետոնացւոց քաջ զօրքերէն, զօրքը ցրուեցան և ոմանք էլ գերի անկան իսպառ բարձաւ հայկազեանց հզօր տէրութիւնը:
- Ն. Ի՞նչ պակասութիւն էր, որ հայոց հասոյց յայդպիսի անտանելի վտանդի մէջն,
- Պ. Աճէի խելքի պակասութիւնն էր, և ոչ թէ զօրաւոր քաջութիւնն, որ դարաւոր ժամանակաւ ծաղկեալ յաղթող հայոց և հայկազեանց տէրութիւնը իջեցրեց Աճէ իրան հետ խոր գերեզմանի մէջ:
- Ն. Աճէի մեռնելից յետոյ ի՞նչ վիճակի մէջ մնացին հայերն,
- Պ. Թշուառ վիճակի մէջ երկու տարի անաւր:
- Ն. Երկու տարից յետոյ ո՞վ տիրեց հայոց,
- Պ. Մակետոնացւոց իշխանութիւնը:

Ի. Անձ գրին հայոց կառավարիչ ընտանոսի
 Գ. Մեկ Մի հրան անունով մեկ իշխանութի
 Կ. Նա քանի տարի կառավարեց հայերին
 Գ. Հինգ տարի և այն յոյժ փայտածեման
 Ի. Հինգ տարից յետոյ ի՞նչ տիրեց Մի հրանի տեղե,
 Գ. Ներսիս զոմարոս որ Մի հրան յեւ կոչեց իշխան
 և նույն թեման հրամանաւ որ նա տիրեց իշխան
 Ի. Ներսիս զոմարոս ի՞նչպէս վարդիպառ հայոց հետ,
 Գ. Յայտնեցաքեց հայերին ըստ անուանման
 Ի. Մեծ տարի ի՞նչ մեծ անցք պատահեց հայաս-
 տանումը ընդ մեծ յոյժ ընտանոսի
 Գ. Երբեք էս կազմտոմից Երբայի արդին փա-
 խտական և կան հայաբոտունա յսփարցալ
 Ի. Յուսից ճիւղ փարսածք յայտնի ի՞նչա թ . Թ
 Գ. Պերդեբեկցար զո մեծ յոյժաց զուարթոյ
 Ի. Երբեք էս ի՞նչ օգուտ տուա ի հայոցս
 Գ. Թրախոսեց զհայերին զոր Ներսիս զոմարոսին
 և հնազանդին:
 Ի. Հայերն փորագրին նշանակել Ներսիս զոմարոսին
 Գ. Ետ:
 Ի. Ան կոչա զլուսար հայոցս յուսուցել . Թ
 Գ. Երբարդ հատարագու իշխանն սիննաց:
 Ի. Ի՞նչպէս արեւ Երբարդ, որ Ներսիս զոմարոսին

- ափն թինն ձեռքից արգանց հայերը,
 Գ. Մի հրանեց իրան հետ բոլոր հայոց ազգի
 - յսկ յանկարծ արձակեցաւ Ներսիս զոմարոսին իրան:
 Ի. Ի՞նչպէս արգանցաւ Ներսիս զոմարոսին,
 Գ. Հազե փախանամբ արգանցաւ Երբարդի
 - ա՞ ձեռքից յստուարս զոր զստեղծարարս
 Ի. Երբարդն ի՞նչպէս կառավարեց արգը,
 Գ. Երբարդ քաղցրութեամբ կառավարեց արգը
 - ա՞ և ինչպէս զոմարոս տիրեց հայոց:
 Ի. Պերդեբեկա մակտունացի երբ լսեց Երբար-
 - զո արգ արգանամբութեւն ի՞նչ արտա,
 Գ. Բարդիպառ և ուղարկեց Եւսեմէս իշխանը,
 հայաստան նուաճելոյ համար
 Ի. Եւսեմէս կարաց բանութեամբ հնազանդեցնել
 Երբարդին,
 Գ. Այ երբ սեաւ Եւսեմէս թէ անկարելի է
 հայերն բանութեամբ հնազանդեցնել, պատ-
 - յսկ գամ ուղարկեց Երբարդին, և հաշտութիւն
 խօսեց միայն թէ ստորական հարկի տարուէ
 յսկ տարի հատուցանել Ներսիս զոմարոսին ձեռամբ
 Ի. Երբարդ համաձայնեցաւ նմա,
 Գ. Այ նախ և ետաւ Երբարդն այր չափ կեցաւ
 ի խոնարհութիւն, երկրորդ կտակած ունէս

իրան զօրքի և բոյբ հայոց բնածին անմիա-
 բանութեանց վերայ, վանորոյ լսեց Եւմէնեսին
 յ. Եւմէնեսը Անուպողոմէոսին հետ ի՞նչպէս վար-
 վեցաւ,
 Գ. Միշտ հակառակութիւնով,
 յ. Անուպողոմէոսը ի՞նչ պաշտօնի մէջ մնաց հա-
 յաստանումը,
 Գ. Արժուարդի երկրորդը եղև,
 յ. Անուպողոմէոսը ի՞նչպէս կառավարեց իւր հա-
 յոց հետ,
 Գ. Արեւանց շատ կեղծավարութիւնով, բայց սր-
 տանց ուղում էր Արժուարդից իրան անպա-
 տուութեան վրէժն պահանջել,
 յ. Վարճաց Անուպողոմէոս իրան չար խորհուրդն
 հանել,
 Գ. Ոչ բնաւ,
 յ. Ի՞նչի համար,
 Գ. Արա համար, որ Եւմէնեսը լաւ չէր վար-
 վում նրա հետ,
 յ. Անուպողոմէոսն կարճաց համբերել Եւմէնէսի
 հալածանացը,
 Գ. Ոչ այլ շատ զօրք առաւ Արժուարդից գնաց
 Եւմէնէսի վերայ կռիւ անելոյ:

յ. Անուպողոմէոս կարճ սպանանել Եւմէնէսին,
 Գ. Ոչ բնաւ, երկու անգամ դէմ պարկուաւ յե-
 տոյ ինքն անկաւ մարտի մէջ զօրքն փախաւ
 յ. Եւմէնիոս ի՞նչ եղաւ կռուից յետոյ,
 Գ. Մի քանի օրից յետոյ մեռաւ,
 յ. Արժուարդն Արեթէոսին ի՞նչ պատիւ տուաւ,
 Գ. Արժուարդն Արեթէոսին շատ ու շատ զօրք
 տուեց ուղարկեց իրան հայրենիքն,
 յ. Արեթէոսն կարճաց տիրել հայրենիքին,
 Գ. Այո՛ յաղթեց Թշնամիքին, ու տիրեց հայրե-
 նիքին,
 յ. Արժուարդի զօրքն ի՞նչ արաւ,
 Գ. Յետ դարձրոյց դէպի Արժուարդին շատ պա-
 տուով և շատ ու շատ պարգևներով և բն-
 ձայներով,
 յ. Արժուարդն քանի՞ տարի վարեց իրան իշխա-
 նութիւնը,
 Գ. Արեւուն և երեք տարի ապա մեռաւ,
 յ. Արժուարդից յետոյ ո՞վ տիրեց հայաստանին,
 Գ. Սելևկիացիք յաղթող դուրս ելան տիրեցին
 հայաստանին, և շրանց իշխանն կուսակալ
 գրին հայոց պարսից մարտց և Պարթևաց
 վերան:

Ի. Արանդ կուսակալն քանի՞ տարի կառավարեց չորս տղան, այս է հայերն. պարսիկներն. պարսիկներն և քրտերն,

Պ. Քառասուն և հինգ տարի:

Ի. Արանդ կուսակալեց յետոյ ո՞վ տիրեց հայոց,

Պ. Այնորից մի քաջ իշխան Արդաւազ անունով:

Ի. Արդաւազն կորանց երկար միջոց ինքնազուէս տիրել հայաստանին,

Պ. Այ՛, երբոր լսեց Անտիոքոս սելեկեցոց թագաւորը Արդաւազն դուէն չվերբերելը շատ զօրքեր հաւաքեց եկաւ հայաստան:

Ի. Արանց Արդաւազը Անտիոքոսի դէմը ունել,

Պ. Ոչ իշխանաց Արդաւազը Անտիոքոսի դէմը կռիւ բաց անել, այլ բազում ընծայներով հաշտուեց նրա հետ, և խօստացաւ անխափան տալ հարկն աշխարհին և հաստատեց ուխտ խաղաղութեան ընդ նմա:

Ի. Արդաւազ քանի՞ տարի իշխեց հայոց,

Պ. Չսուտն տարի:

Ի. Արդաւազից յետոյ ո՞վ տիրեց հայոց,

Պ. Անտիոքոս սելեկեցոց թագաւորը ուղարկեց հայաստան երկու կուսակալ, մինն մեծ հայաստանի համար անունը Արտաշաս և միւսն

մերը հայաստանի համար անունը Դարեհ:

Ի. Արտաշաս կուսակալի ժամանակը ի՞նչ երեւել զօրձ պատահեցաւ հայաստանումն,

Պ. Անիրադ Արիկեոնացոց զօրապետը ազատուեց Առնայեցոց ձեռքից եկաւ դէպի հայաստան, Արտաշաս կուսակալի մօտը:

Ի. Արտաշաս կուսակալը ի՞նչ մեծագործութիւն արաւ հայաստանումը:

Պ. Ենեց Արտաշատ քաղաքը իրան Անունով Արարատի մէջը Արասի գետի մօտը որ եղե յետոյ թագաւորանիստ քաղաք Արշակունեաց տէրութեան:

Ի. Ո՞վ ցոյց տուաւ այն քաղաքին շինութեան ձևը,

Պ. Անիրազն:

Ի. Արտաշաս նախարարը քաղաքը շինելից յետոյ որպէս վարեց իշխանութիւնը.

Պ. Արտաշան և Դարեհն երբ տեսան որ, որ քանց օր Առնայեցիք կ'զօրանան հաշտութեան դաշինք դրին նրանց հետ:

Ի. Մի՞թէ՞ սելեկեացիներէն ապստամբեցան,

Պ. Այ՛, երբ դաշինք դրին Առնայեցոց հետ այնուհետեւ սելեկեացոց զուէն չվեր բերին,

- Անն թագաւոր ընկալան իրանց փերաց կառա-
 փարեցին հայոց ազգը:
- Երբ լսեց Արտաշէսի ապստամբութիւնը սել-
 ևկիացւոց թագաւոր Աստիոքոս Եփիփանն
 ի՞նչ արաւ:
- Պ. Հատ բարկացաւ շատ զօրքերով ելաւ Ար-
 տաշատի վերայ,
- Ե. Արարց՝ Արտաշաս դէմ կանգնել սելևկիացւոց,
- Պ. Ոչ բնաւ, այլ սկամայ հնազանդեցաւ շատ ու
 շատ զանձ տուեց ՚ի վճարել ապառիկ հարկը:
- Ե. Արտաշաս այդ պատերազմից յետոյ ի՞նչ կար-
 ծիքի մէջ ընկաւ,
- Պ. Ասակաճ առաւ թէ այդ կռուի պատճառն
 Ղարեհն է:
- Ե. Ի՞նչ արաւ Ղարեհին,
- Պ. Աամեցաւ Արտաշաս Ղարեհից վռէժն պա-
 հանջել:
- Ե. Ղարեհ ի՞նչ արաւ,
- Պ. Ղարեհ վախեց շատ ընձայներով հաշտեցաւ:
- Ե. Արտաշաս միայն ընձայիւք շտտացաւ հաշտիւ
 Ղարեհի հետ,
- Պ. Ոչ այլ խնդրեաց պատանդ:
- Ե. Տո՛ւեց պատանդ Ղարեհն,

- Պ. Այո՛ իրան փոքր որդին Ղարան անուն:
- Ե. Ղարեհի մեռնելէց յետոյ ո՞վ նստաւ նրա տեղն,
- Պ. Իրան որդի Մորփիւլիկէսն:
- Ե. Երբ լսեց Արտաշաս Մորփիւլիկէսի պայազա-
 տիլն հօր տեղն ի՞նչ արաւ,
- Պ. Աամեցաւ կռիւլ նրա հետ շատ զօրքով:
- Ե. Մորփիւլիկէս երբ լսեց ինչ արաւ,
- Պ. Մորփիւլիկէս փախաւ դնաց կապատովկեցի
 թագաւորի մօտ:
- Ե. Երբ լսեց այդ անցքը Արտաշասը ի՞նչ արաւ,
- Պ. Պատրամ ուղարկեց Արթ թագաւորին որ
 Մորփիւլիկէսին սպանէ:
- Ե. Ինքն Արտաշաս ի՞նչ խորհեցաւ,
- Պ. Խորհեցաւ որ սպանանել զեղբայրն Մորփիւ-
 լիկէսի:
- Ե. Ի՞նչ էր եղբօր անունն,
- Պ. Ղարան էր:
- Ե. Ղարան պատանին ի՞նչպէս է ընկել Արտա-
 շասի ձեռքն:
- Պ. Պատանդ էր Արտաշասի մօտ,
- Ե. Ի՞նչ զիտաւ որո՞ւթեամբ էր անում այն,
- Պ. Այն զիտաւ որո՞ւթեամբ, որ ինքն տիրէ փոքր
 հայոց մի մասին:

Գ. Միւս մասն,
 Միւս մասն փրկէ Արեթ,
 Արեթ լինց Երասաշահ անշուք խօսքին,
 Ոչ
 Եպա Երտաշահ ի՞նչ արեց,
 Երտաշահ խորհեցաւ ինչ ինչ մանկէ Մարիւթ
 լիկնի դէմ:
 Երտաշահ կարաց,
 Ոչ
 Ի՞նչի համար,
 Իրան մահն շատ հասաւ և մեռաւ:
 Խորհուրդն ի՞նչպէս եղաւ,
 Խորհուրդն ի զուր անցկացաւ:
 Ոչ խաջորդեց Երտաշահեց յետոյ,
 Իրան որդի Երտաւազդն
 Երթաւազդն քանի՞ տարի փրկեց հայոց,
 Տասն:
 Յետոյ ո՞վ փրկեց հայոց,
 Երշակ Գարթեակն:
 Ի՞նչպէս արեց Երշակ,
 Եկաւ հայածեց Երտաւազդը:
 Երշակ ու՞մ յանձնեց հայաստանը,
 Իրան եղբայր Աղաբաշակին:

Գ. Որպէ՞ս,
 Երշակ թագաւորացրեց հայաստանեայց վե-
 րայ իրան եղբայր Աղաբաշակը:
 Ի. Որդեա՞նց ելաւ սկիզբն Երշակունի թագա-
 ւորութեան,
 Գ. Աղաբաշակ պարթեակն թագաւորից:
 Ի. Որոնք մեր թագաւորներից ունեցան առաջի-
 նութիւններ,
 Գ. Շատերն ունեցան բայց առաւելագէս երեւե-
 լքն են Հայկ, Երամ, և Տիգրան:
 Ի. Ի՞նչպէս էին նախնի շինուածն հայաստանի,
 Գ. Նախնի շինուածք հայաստանի շատ հոյա-
 կապ էին ի՞նչպէս երևում է հնութիւնից:

Ա Ե Ր Զ

Յ ու ց ա կ

Մեծանց, որք նպատամատոցց եղեն զբամօք 'ի ժամ տպագրութեան ազգային ստամբեան, 'ի լոյս բնծայելոյ աշխատասիրութեամբ Անուհօր թարգմանչաց վանից, Թէոդորոս Արղապետ Շիրակունոյ:

Ն ր ք ա զ ր ք ք ր ք	Մեծանց, Հայրանուն Տոհմանուն և տեղի բնակութեան օժանդակողաց:	Պ ր ք ք ր ք ք ր ք ք
	Արթիկ գեղջ Շիրակ գաւառի	
1	Էզարեայ Յակոբեան Չոբիկեանց, —	4
2	Սմբատ Թէոդորեան Շիրակունի —	4
3	Եզիեայ Մանուկեան — —	2
4	Յակոբե Պետրոսեան Հոսթեանց —	2
5	Յովհաննէս Մարտիրոսեան — —	2
6	Քէորդ աէր-Յովհաննէսեան — —	2

7	Մամիկոն Արթապետեան — —	1
8	Բենիամին աէր-Պրիգորեան — —	1
9	Ընդոն Յովհաննէսեանց — —	4
	Ի Փոքր Պարնի գեղջ:	
10	Ջօհրապ աէր-Պրիգորեան — —	1
	Ի Թօմարտաշ գեղջ:	
11	Նիկողայոս Սարգիսեան Գասպարեանց- Ի Բասար-Քեչար գեղջ:	1
12	Եփրեմ աէր-Յովհաննէսեանց — —	1
13	Ջաղալուեցի Մանուկ Յովհաննէսեան Մանուկեանց — — —	1
	Ի Բանանց գեղջ Գանձակ գաւառի:	
14	Միքայէլ աէր-Մարտիրոսեան — —	1
15	Պրիգոր Մատթէոսեան — —	1

Ի Խաչակապ զեղջ:

16	Մնացական տէր Սարգիսեան	—	—	1
17	Եւեոխբ տէր-Յովհաննէսեան	—	—	1
18	Եփրեմ Օստուրեան	—	—	1
19	Կարապետ Մնացականեան	—	—	1
	Ջարուհի օրիորդ Խաչակապցի Մնացականեան նշանատրեալ ընդ Սմբատայ			
20	Շիրակունի	—	—	1
21	Կարապետ	} Տէր-Ստեփաննոսեան	—	2
22	Մկրտիչ			
23	Բարսեղ	} Սահակ Մալխասեանց	—	2
24	Յարութիւն			
25	Վոստանդին տէր-Մնասնեան ուսուցիչ օրիորդաց զպրոցին	—	—	2

26	Մարտիրոս	} Ղազար Եպիսկոպոսեանց	—	4
27	Ստեփան			
28	Պօղոս			
29	Սարգիս Մէլքեան	—	—	1
30	Յովհաննէս Ստեփանեան	—	—	1
31	Յովհաննէս Բաղիեանց	—	—	2
32	Մանուէլ Մկրտչեան	—	—	1
33	Գէորգ Սարքսեան	—	—	1
34	Մկրտիչ Յակովբեան	—	—	1
35	Կարապետ Մկրտչեան	—	—	1
36	Միքայէլ Յարութիւնեան	—	—	1
37	Սահակ Մկրտչեան	—	—	1
	Ի Փիբ զեղջ:			
38	Ուսուցիչ Փիբ զԷղե զպրոցին Աղէքսանդր Երարադեանց	—	—	2

	Յովսէփ քահանայ Արարատեան 'ի շահ	
39	շուրդէ — — — —	2
40	Շուշանիկ Արարատեան 'ի շահշուրդէ —	2
	Աարդան տէր-Պալտեան Շահնա..	
41	զարեան մանկավարժ — — —	1
	Լևոն Մամիկոնեան աշակերտ Ֆիլ զիւզի	
42	դպրոցին — — — —	1
43	Գրիգոր տէր-Պօղոսեան Մամիկոնեան-	1
44	Յակովբ — — — —	2
45	Աարապետ — — — —	2
	Մովսէսեան Մէլքեանց	
46	Մարտիրոս Գիւլումեանց — —	1
47	Տանուտէր Միրզայ Միրզայեան —	1
48	Համբարձում Պուլպիանց — —	1
	'ի Բարսում գեղջ:	
49	Յովսէփ Մէլքե Առամանեանց —	1

	'ի Քարհատ գեղջ:	
50	Տէր-Անտոն Պապիւեանց — —	1
	'ի Կերանց գեղջ	
51	Աւերտի Յակոնեան — — —	1
52	Աղէքսանդր Եսայեան տէր-Օսքարեանց	1
	'ի Զովտառ գեղջ:	
53	Եսայի տէր-Ղազարեան — —	1
	'ի Նիւզգար գեղջ:	
54	Յովսէփ Մկրտչեան — — —	1
	'ի Գառնակեր գեղջ:	
55	Յովհաննէս Ստեփանեան Մաղաքեանց-	1
	'ի Նլիտաւէղալօլ քաղաքէ:	
56	Աբրահամ Առաքել. նուէր աշխատասիր.	4
57	Մամիկոն և Նիկողայոս Համապիւռ.	3
58	Միլիակ և Սահակ Ապրեսնց —	3

Faint, mirrored text from the reverse side of the page, appearing as bleed-through. The text is mostly illegible but seems to be organized in a list or index format with numbers on the right side of the lines.

Գինն է 30 կոպ.

4718

4780000

2013

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0000814

